

ISSN 1300-4689

Erciyes

Aylık Fikir ve Sanat Dergisi

YIL:40

SAYI:470

ŞUBAT 2017

Erciyes

Aylık Fikir ve Sanat Dergisi

(Ulusal Hakemli Dergi)

ISSN: 1300-4689

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü

Âlim GERÇEL

Genel Yayın Müdürü

Ömer BÜYÜKBAŞ

Düzenleyiciler

Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN, Prof. Dr. Remzi KILIÇ

Dr. Ahmet KAYASANDIK

HAKEM HEYETİ

Prof. Dr. Ahmet BURAN (Fırat Üniversitesi)

Prof. Dr. Ahmet CİHAN (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)

Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN (Necmettin Erbakan Ü)

Prof. Dr. Atabey KILIÇ (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Erdoğan BOZ (Eskişehir Osmangazi Ü)

Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN (Ege Üniversitesi)

Prof. Dr. Hatice ŞAHİN (Uludağ Üniversitesi)

Prof. Dr. İlyas GÖKHAN (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Ü)

Prof. Dr. Kemal GÖDE (S. Demirel Ü'nden Emekli)

Prof. Dr. Mehmet İNBAŞI (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. M. Metin KARAÖRS (Erciyes Ü'nden Emekli)

Prof. Dr. Metin ÖZARSLAN (Hacettepe Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa KESKİN (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa SEVER (Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa TURAN (Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Osman YILDIZ (Süleyman Demirel Üniversitesi)

Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Remzi KILIÇ (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY (Erciyes Ü'nden Emekli)

Prof. Dr. Zeki KAYMAZ (Ege Üniversitesi)

Doç. Dr. Bayram DURBİLMEZ (Erciyes Üniversitesi)

Dr. Ahmet KAYASANDIK (Abdullah Gül Üniversitesi)

Mehmet ÇAYIRDAĞ (Erciyes Üniversitesinden Emekli)

Yaşar ELDEN (Erciyes Üniversitesi)

Yazışma Adresi

Erciyes Dergisi, P.K. 218, 38002 KAYSERİ

Telefon – Belgeç: 0 352 231 73 03

İdare Yeri

Sahabiye Mahallesi Muhtarlığı

Kalenderhane Sokağı, Nu.: 8

38010 Kocasinan/KAYSERİ

Ağ sayfası: www.erciyesdergisi.com

E-posta: bilgi@erciyesdergisi.com

erciyesdergisi@mynet.com

alimgercel@mynet.com

İÇİNDEKİLER

SAYFA

Manevî Dünyamızın İncileri: Efsaneler

Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN.....1

İşte O Zaman (Şiir)

Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN.....6

Türkçe Öğretmeni Adaylarının “Halk Şairi” Algısı

Yrd. Doç. Dr. Erol AKSOY.....7

Sen Beni Öldü Bileceksin (Şiir)

Mehmet Ali TALAYHAN.....12

Şeyh Hamdullah

Dr. Mehibe ŞAHBAZ.....13

Bilemedim Kıymetini Kadrini ve Âşık Hüseyin (3)

Dr. Halil ATILGAN.....18

Anamur ve Bozyazı'da Su Kabağının

Halk Kültüründe Yeri

Nevzat ÇAĞLAR.....22

Akkışla ve Kuzugüdenli Türkmenleri

S. Burhanettin AKBAŞ.....26

Şehitlerimize (Şiir)

Bedrettin KELEŞTİMUR.....29

Destandan Romana Bir Geçiş:

Hayrettin İvgin'in Manas'ı

Nail TAN.....29

Drusipara'dan Büyükkarıştıran'a

Adlı Eser Hakkında

Oğuzhan YETİŞTİ.....32

Orhan Okay İçin Tarih

Mustafa ASLAN.....33

Fiyat Tarifesi (KDV dâhil)

Sayısı: 10 TL

Yıllık abone bedeli: 90 TL

Resmî abone bedeli (Taahhütlü): 120 TL

Yurt dışı abone bedeli: 40 Euro – 50 Dolar

Dergimiz öğretmen ve öğrencilere %10 indirimlidir.

Reklam bedeli: Reklam sahibinin lütfuna tâbidir.

Havaleleriniz için posta çeki hesabı: Âlim Gerçel, 116866

Baskı

Geçit Matbaacılık ve Yayıncılık San. Tic.

Oymaağaç Mah. 5067. Sok. Nu.: 4-C Mobilyakent Kocasinan/KAYSERİ

Telefon: 0352 320 48 61, Belgeç: 320 48 54

www.gecityayinevi.com E-posta: gecitmatbaacilik@hotmail.com

YIL: 40 ★ SAYI: 470 ★ ŞUBAT, 2017

Kabul gören tanımıyla efsane; dinî, inandırıcı, kısa ve nesir şeklindeki halk anlatmalarına verilen addır. Efsane karşılığı olarak doğudan batıya Türk dünyasında farklı kavramlar ortaya çıkmış olup tespit ettiklerimiz aşağıdadır:

Rivayet, epsane (Uygur Özerk Bölgesi), *anız, anız-engime, epsane, hikâyet* (Kazakistan), *epsana, legenda, anız, anız-engime* (Karakal-pakistan), *efsane, rivayet* (Özbekistan), *apsana, rovayat* (Türkmenistan), *esatir, mif, efsane* (Azerbaycan), *rivayet, legenda* (Başkurdistan), *rivayet, legenda, ekiyet, beyt* (Kazan Türkleri), *efsane* (Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Balkan Türkleri, Kırım Türkleri). Bunların dışında şahsa bağlı olarak oluşan efsanelere *menkıbe* denildiğini hatırlatmak isteriz. Yunancadan dilimize geçen *mitos* ve *mit* kavramları da efsane kavramıyla yakından ilgilidir. Türkiye Türkçesinde *efsane* kelimesinin yanı sıra *söylence* de kullanılmaktadır.

Tanımdan da anlaşılacağı gibi efsanenin en önemli özelliği dinî olmasıdır. Ancak burada şu hususu belirtmekte yarar vardır: Efsanede anlatılanların tamamını dine bağlayamayız. Yine de efsaneler büyük ölçüde Kur'an ayetlerinden ve Hazreti Peygamber'in mucizelerinden beslenir. Dinin dışında ilkel insanın düşünce yapısı diyebileceğimiz mit ve günlük hayatın izlerinden beslenen efsanelerin varlığını da hatırlatmak isteriz.

İkinci olarak efsanelerdeki olaylar dinî kaynaklardan beslenmese bile anlatıların daima inandırıcılık özelliği yüksek seviyededir.

Efsaneler, büyük ölçüde kısa ve nesir şeklindedir. Bu yönüyle efsane, masal ve halk hikâyesinden kolaylıkla ayrılabilir.

Efsaneler halkın ortak malı olup anonimdir.

Efsaneler genelde tek motif üzerine kurulur: *Taş kesilme, dönüp arkaya bakma yasağı, şehrin sulara gömülmesi, insanın kuşa dönüşmesi*, aklımıza gelen motiflerden bazılarıdır.

Efsanelerin mekânı dünyamız olup bazı anlatmalarda mekân dar bir coğrafyada oluşurken, bazılarında millî sınırların dışına çıkarak geniş bir coğrafyaya yayılmaktadır.

Efsanelerde hem durağan hem de hareketli bir zaman vardır. Bilhassa *tayyi zaman tayyi mekân* motifli efsanelerde zaman ve mekân değişken ve hızlıdır.

Efsanelerin şahıs kadrosu çok çeşitli olup insandan hayvana, olağanüstü şahıslardan olağanüstü hayvanlara kadar canlı ve cansız pek çok kahraman bir arada görülebilir.

Efsanelerde Alperen tipinin yanı sıra veli (eren) tipi de görülmektedir. Kahramanlar kazanımlarını bilek zoruyla değil manevi güçle elde etmektedirler.

Efsaneler yer, şahıs ve olayları konu alır. Bu sebepten efsanelerin konusu çok çeşitlidir.

Tıpkı destanlarda olduğu gibi efsanelerde; çekirdek, oluşum ve tespit aşamalarından ibaret olup, üç aşamayı tamamlayan efsanelerin sayısı yok denecek kadar azdır.

Ana hatlarıyla sınıflandıracak olursak efsaneleri ikiye ayırmamız mümkündür.

I. Ferdi Efsaneler (Menkıbeler)

Türk efsanelerinin ilk örneklerini destan metinleri içerisinde görmekteyiz: Saka Türklerinin Şu destanında *Türkmanend (Kalaç, Türkmen), Altunkan*; Hun Türklerinin Oğuz Kağan destanında *Kal-aç, Kıpçak, Kanglı, Karluk, Saklap* tespit edilen yer adları ve boylardan birkaçıdır. Ayrıca *Dîvânu Lugâti't-Türk* (Köksel 9 Fall 2009: 262-269; Erçilasun-Akkoyunlu 2014: çeşitli sayfalar)'te; *Bars, Barsgan, Kulbak, Bokuk, Kaz, Kazvin, Bars, Barak, Yaşın* kavramları da konumuzu yakından ilgilendirmektedir.

Şahsa bağlı olarak anlatılan menkıbelerin ilk örnekleri ise Hoca Ahmet Yesevî'den itibaren görülmeye başlanmıştır. *Satuk Buğra Han, Lokman*

Perende, Ahi Evran, Mevlâna, Sadreddin Konevi, Sultan Veled, Seyid Mahmut Hayranî, Hacı Bektaş Veli, Hacı Bayram Veli, Balım Sultan, Sarı Saltuk, Battal Gazi, Danişment Ahmet Gazi, Abdal Musa, Kaygusuz Abdal, vb. gerçek hayatlarından ziyade menkıbevi hayatlarıyla öne çıkmış olup bunlar velayetnâme ve menakıbnâme gibi eserlerin yardımıyla günümüze kadar ulaşmıştır.

Sözünü ettiğimiz dinî ve edebî şahsiyetlerle ilgili anlatımlar daha çok “keramet gösterme” motifi üzerine kurulmuştur. Çünkü veliler gerçek anlamda Allah dostları olup Hazreti Peygamber’in mirasçıları olarak kabul edilirler. Bu yüzden de fazlasıyla keramet gösterirler: Çelikten yapılmış kılıç yerine tahta kılıç kullanırlar, aslana binip yılanı kamçı yaparlar, cansızı yürütürler, tayyi zaman tayyi mekân (aynı anda birkaç yerde görünme) olayını yaşarlar, insan gücünün yetmeyeceği dağı ortadan kaldırırlar, savaş sırasında zorda kalan askerlere yardım ederler, tabak veya kâsedeki yiyecek içecek hiç eksilmez...

Bu tür efsanelerin (menkıbelerin) sayısı çok fazla olup kaynağını Kur’an-ı Kerim ve Hazreti Peygamber’in mucizeleri oluşturur. *Velayetnâme, menakıbnâme, tarih* kitaplarından başka bu alanın önemli kaynaklardan birisi Evliya Çelebi’nin *Seyahatnamesi*’dir. 1611-1682 yılları arasında yaşayan Evliya Çelebi’nin İstanbul’dan sonra ilk ziyaret ettiği şehir Bursa’dır. Çelebi, XVII. yüzyıl Bursa’sını anlattığı kısımda yanan bir ışığı takip ederek Bursa’ya gelen *Emir Sultan*’dan da uzun uzun söz eder. Emir Sultan bir seyahati sırasında abdest tazelemek istediğinde su bulamaz. Bunun üzerine bastonunu yere vurmasıyla su çıkar. Efsanenin kaynağını *Araf suresi* 160. ve Bakara suresi 60. ayetler meydana getirmektedir.

Bir vakit Musa, kendi milleti için su istemişti.

Biz de:

“Değneğinle taşa vur.” demiştik.

Bunun üzerine ondan, on iki pınar fışkırdı. Her grup insan, kendi su alacağı pınarı bildi” (Bakara suresi 60. ayet, s. 18).

Musa’ya şöyle vahyettik:

“Âsân ile taşa vur!” o anda ondan on iki pınar akmaya başladı” (Araf Suresi 160. ayet, s. 169).

Asa Pınarı adlı efsanenin Türkiye dışında *Özbekistan, Başkurtistan, Tataristan, Azerbaycan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti* ve *Balkanlarda* yüzün üzerinde anlatması bulunmaktadır.

Örnek olması açısından *Evliya Çelebi’nin Seyahatnamesi*’nde tespit edilen *Asa Pınarı* adlı efsaneyi aşağıya alıyoruz:

Âsâ Pınarı (Bursa)

“Şehrin dışında ve doğu tarafında, yarım saatlik bir mesafede, Uludağ’ın eteğindeki kestanelik ormanının içinde bir hayat pınarı kaynayıp akar. Hazreti Emir, bu gönül açıcı yere varıp abdest tazelemek isteyince, mübarek ellerindeki âsâyı yere dörtmüş. Oradan gayet tatlı, safalı bir su akmaya başlamış. İşte, Âsâ suyu denilmesinin sebebi budur. İçinde Emir Sultan’ın mabed sofası vardır. Çimenlik bir yerdir. Gayet iri kestanesi olur. Hepsî aşılama ağaçlardır. Kestanenin tanesi 40 dirhem gelir.” (Çevik 1-2 1993: 410; Kurşun-Kahraman-Dağlı 2006: 32).

11. Anonim Efsaneler

Şahsa bağlı olan efsanelerin dışında kalanların tamamı anonim olup bunlar içerisinde *taş kesilme* motifini konu alanlar en yaygınlarıdır. Taş kesilmenin çeşitli sebepleri olup tespit ettiklerimizden bazıları aşağıdadır:

- Nimete saygısızlık üzerine taş kesilme
- Adağın yerine getirilmemesi üzerine taş kesilme
- Âşıkların duası üzerine taş kesilme
- Gelin alayının taş kesilmesi
- Çeyiz sandığının taş kesilmesi
- Emre karşı gelme üzerine taş kesilme
- Pirin duası üzerine taş kesilme
- Yalan söyleme üzerine taş kesilme

Yazının bir makale olacağını göz önüne aldığımızda sekiz başlığın örneklerinin tamamını vermeyeceğimiz açıktır. Bu yüzden nimete saygısızlık sonucu taş kesilmeyi konu alan ve Kuzey Kıbrıs

Türk Cumhuriyeti'nde tespit edilen *Çocuk Taşı* adlı efsanenin metnini vermekle yetineceğiz:

Çocuk Taşı (Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti)

Genç bir gelin bir gün bahçede bitta (ev pide-si) yaparmış. Yanında da küçük çocuğu varmış. Bir ara çocuk büyük abdestini yapmış. Kadın çocuğun altını almış. Sıra poposunun silinmesine gelince yerinden kalkıp eve gitmeye üşenmiş. Yaptığı bittalardan birini eline almış, tam çocuğun altını bitta ile sileceği sırada Allah tarafından çok güzel bir mendil gönderilmiş. Kadın mendili çok beğenmiş ve kullanmaya kıyamamış ve yine eli bittaya uzanmış. Bu defa önüne yine aynı güzellikte bir başka mendil düşmüş. Kadıncağız mendili yine kullanmamış ve eli tekrar bittaya uzanmış. Bunun üzerine gökten üçüncü defa mendil düşmüş. Kadın, onu da kullanmaya kıyamamış ve çocuğunun altını bittacıkla silince taş kesilmiş. O sırada çocuk da kucağındaymış.

Bugün bu taşta bakıldığında anne ve çocuk olduğu çok açık bir şekilde bellidir (Yüce 2003: 19).

Bu efsanenin Türkiye'de Isparta ilinin Yalvaç ve Karaman ilinin Sarıveliler ilçelerinde benzeri tespit edilmiştir.

Türkiye ve Türk dünyasında dağlara bağlı olarak çeşitli efsaneler anlatılır. Bunlar, Hazar Denizi'nin doğusundaki Türk devlet ve topluluklarında mitolojik özellikleriyle öne çıkarken batısındaki anlatmalarda İslami hususların varlığı dik-katlerden kaçmamaktadır.

Türkiye'de dağlara bağlı olarak anlatılan anlatmaların sebeplerini ana hatlarıyla aşağıdaki şekilde toplayabiliriz:

- Kullanılan kelimenin bozulması üzerine dağın adı ortaya çıkmıştır: Anamı astan Anamas Dağı örneğinde olduğu gibi.

- Dağ, adını velilerin topluca gelmeleri ve adı geçen yerde konaklama isteklerinden dolayı almıştır: Erenguruh Dağı. Kızılören / Konya örneğinde olduğu gibi.

- Dağ, adını bağrında yaşayan bir kahramandan almıştır: Keşiş Dağı / Erzincan örneğinde olduğu gibi.

- Dağ, adını kullanılan bir kelimedenden dolayı almıştır: Hazreti Nuh'un gemisi karaya vurunca; içindekiler "Süphanallah" der. Bundan dolayı dağın adı "Süphan Dağı" örneğinde olduğu gibi.

- Dağ, adını bazen bir sevgilinin ardından edilen feryattan dolayı almıştır: Aman Osman'dan, Amanos Dağı örneğinde olduğu gibi.

- İki kişinin kavgası üzerine ya kendilerinin ya da başkalarının bedduası üzerine dağ oluşur: Büyük Ağrı ve Küçük Ağrı Dağı örneğinde olduğu gibi.

- Dağın iyisi (sahibi) vardır: Balkar Dağı örneğinde olduğu gibi.

- Dağda yaşayan dervişle şehirde yaşayan dervişlerin sınavdan geçirilmesi sonucu oluşur: Hasan Dağı ve Ali Dağı örneğinde olduğu gibi.

Konya, Isparta, Antalya sınırları içerisinde kalan Anamas Dağıyla ilgili olarak anlatılan efsaneden hareketle annenin çocuk eğitimindeki önemi anlatılmaya çalışılmıştır.

Anamas Dağı (Isparta-Konya)

Eğridir Gölü ile Beyşehir Gölü arasında kalan bölgede, göllere âdeta paralel uzanan bir dağ silsilesi vardır. Burada, 2110 metrelik yüksekliğiyle Anamas Tepesi dikkati çekmektedir. Bu dağ ile ilgili olarak Konya ve Isparta bölgelerinde şu efsane anlatılmaktadır:

Bu dağın eteklerinde birçok köy vardır. Buralardaki halk, geçimini, diğer dağ köylüleri gibi odunculukla, hayvancılıkla sağlarlar. Fakat çoğu fakirdir, kıt kanaat geçinebilmektedir. Böyle fakir ailelerden birinin küçük yaşta bir oğulları vardır. Annesi bunu daha o çağlarda hırsızlığa alıştırmış. Çocuk komşuların kümeslerinden tavuk bulur, tavuk çalmaya; yumurta bulur, yumurta çalmaya başlar. Derken çocuk büyür, onunla beraber cürümler de büyür.

Delikanlı artık tavukla, yumurta ile uğraşamaz; dağ başlarında yol kesmeye, adam soymaya alışır. Düpedüz eşkıya olur bu küçük tavuk hırsız.

Kaçınılmaz son onu da yakalar. Hükümet kuvvetleri tarafından sarılır, çaresiz kalınca teslim olur.

Muhakeme edilir, işlediği suçlar bir bir sayılır. Karar acıdır: Eski tavuk hırsız, yeni eşkiya asılacaktır!

Bunu darağacının altına götürürler, son arzusunun sorarlar. Su ister, abdest alıp iki rekât namaz kılar. Namazdan sonra ellerini göğe kaldırıp Allah'a yalvarmaya başlar.

“Ya Rabbim, benim günahım olmadığını bilirsin. Ben masum bir çocukken anamın zoru ile bu yollara düştüm. Ya Rabb'im, beni asma, anamı as.”

Ölüm korkusu ve heyecanı ile duasını yüksek sesle yapmaya başlayan delikanlıyı dinleyen ilgililer onun suçsuz olduğunu, asıl suçlunun anası olduğunu öğrenirler. Böylece delikanlı kurtulur.

İşte, o günden sonra, delikanlının eşkiyalık yapıp yol kestiği dağlara 'anamı aştan gelen Anamas adı verilmiştir (Sakaoğlu 2008: 107-108).

Bu anlatının benzeri belirli bir yere bağlanmadan Azerbaycan'da da anlatılmaktadır. Hem efsane araştırmalarına hem de her iki ülkenin kültür değerlerinin ortaklığını katkı sağlayacağını düşündüğümüzden aşağıya alıyoruz.

Ana Dili (Azerbaycan)

Bir ana ile bir oğlu olur, oğlan lap uşaq yaşlarından orada-burada eline ne keçse, götürüp eve getirirmiş. Qonşunun hininden (kümesiden) yumurta götürmekle başlanan küçük (küçük) oğurluqlar (hırsızlıklar) ananın desteyi ile lap artır. Oğlan yekelir (büyür), ancaq emelinden de el çekmir. Bir gün növbeti oğurluq zaman ele keçir, oğlanı tuturlar. Mehkemede son söz demeye oğlana icaze (izin) verirler.

Oğlan deyir ki:

“Men son defe anamı görmək isteyirem. Odur ki, ananı mehkeme salonuna getirirler. Oğlan anasına deyir ki:

“Dilini çihart, men senin dilinden öpmək isteyirem. Ana dilini çihardır, bu zaman oğlan anasının dilini dişleyib qopardır. Hamı bu işe mehettel galır (şaşıp kalır). Oğlan üzünü (yüzünü) camaata sarı (doğru) tutub deyir:

“Eğer men eve yumurta getirende, anam meni danlasaydı (ayıplasaydı, ikaz etseydi), mecbur ele-

seydi ki, getirdiyimi aparıb (götürüp) yerine qoyum, men heç vaht bu dereceye gelib çıbmazdım. Menim bu gün oğurluqda günahkâr olmadığımın sebebi anamın dili olub. Odur ki, men onu dişleyib atdım.” (Ezizqızı 2015: 39-40).

Göllere bağlı olarak anlatılan efsaneler de anonimdir. Tıpkı dağlarda olduğu gibi Hazar Denizi'nin doğusundaki anlatılarda göl mitolojik, batısındakilerde ise dinî özellikleriyle öne çıkmıştır. Göllere bağlı olarak anlatılan efsaneler de çeşitli olup bunların en eskisi *Evlıya Çelebi'nin Seyahatnâmesi'*nde tespit edilmiştir. Türkiye'de benzer efsaneler, Kurtuluş Savaşı sırasında, Şanlıurfa'da Balıklı Göl'de, Malatya ilinin Darende ilçesinde Somuncu Baba'nın türbesinin yanında bulunan havuzdaki balıklar için anlatılmıştır.

Trablusşam Balıklı Ayazması

“Yine Trablus'un kuzeyinde Bi'rül Künuz, Balıklı Ayazması derler. Hiç kimse buradaki esrara vakıf değildir. Hakikat şudur ki, bu bölgede cenk olsa, bu balıklar bir müddet kaybolup. Sonra yaralı ve kanlar içinde yine görünürler. Buradan bir adam su içse ve balık tutup yese ahmak olur. Ama sıtma tutan kimse üç cumartesi buraya varıp gusletse şifa bulur.” (Çevik (9) 1993: 66).

Göldeki balıkların savaşa katılması motifinin dışında tespit ettiğimiz göllerle ilgili diğer motifler aşağıdadır:

- Ab-ı hayattan oluşan göller: Bingöl örneğinde olduğu gibi.

- Hazreti Hızır'ın bedduası üzerine şehrin sulara gömülmesiyle oluşan göller: Sakarya, Gölmarara, İznik, Acı Göl, Hazar Gölü vb. örneklerinde olduğu gibi.

- Ateşe atılma sonucunda oluşan göller: Balıklı Göl örneğinde olduğu gibi.

- Gaipten gelen sesin haber vermesiyle oluşan göller: Tortum Gölü ve Şelalesi örneğinde olduğu gibi.

- Sudan çıkan bir hayvanın adına bağlı olarak oluşan göller: Aygır Gölü örneğinde olduğu gibi.

- Eğiredurdan Eğirdir Gölü oluşur: Eğirdir Gölü örneğinde olduğu gibi.

Türkiye ve Türk dünyasında kaplıcalara bağlı olarak anlatılan efsanelerin tamamında cilt hastalığına yakalanan bir kızın derdine derman bulunamaması üzerine, havası iyi gelsin diye şehir dışına bırakılır. Kız uzaktan çeşmeyi seyrederken, cilt hastası bir hayvanın önce çeşme başındaki çamurda yuvarlanması, ardından yıkanmasıyla hastalıktan kurtulması görülür. Ardından kız hayvanın yaptıklarını tekrarlayınca hastalıktan kurtulur. Bu tür efsanelerin de ilk örneklerini Evliya Çelebi'nin *Seyahatnamesi*'nde tespit etmiş bulunuyoruz.

Günümüzde *Afyonkarahisar, Kütahya, Konya, Kocaeli, Sakarya, Tokat, Yalova, Bursa, Balıkesir* vb. bölgelerde anlatılan efsanelerde bu türün örneklerini içine almaktadır.

Kaplıca konulu efsanelerin çok sayıda örneği olup bunlardan biri Sivas ilinin Kangal ilçesinde tespit edilmiştir. Bugün dünyaca ünlü olan bu kaplıcanın efsanesi ile *Şifa Kaynağı Hamam* kaplıcaları arasında hemen hemen hiç fark yoktur. Balıklar, günümüzde de cilt hastalıklarının tedavisinde aktif rol oynamaktadırlar. Eğer bir hastada yılanlık hastalığı varsa onu da yılanlar tedavi etmektedir. Aşağıda bu kaplıcayla ilgili inanışlar ile aynı efsanenin iki ayrı varyantı verilmiştir:

Balıklı Çermih (Sivas)

Balıklı Çermik, Kangal'a 13 kilometre uzaklıktadır ve Kavak Beldesi sınırları içinde bulunmaktadır.

Söylentiye göre 1917 yılına kadar sazlık olan bu yerde yöre çobanları, davarları ve keçilerini otlatırlarmış. Günün birinde, çoğunluğunu uyuz keçilerin oluşturduğu sürüyü otlatan çoban, keçilerini burada yıkamaya başlamış. Kısa zamanda keçilerinin uyuzdan kurtulduğunu görmüş. Bu duruma şaşırarak çoban, sazlıkları temizleyerek burasını havuz şekline çevirmiş. Bu olayı duyan herkes o tarihten itibaren buradan şifa amacıyla yararlanmaya başlamış.

Başka bir söylenti de şöyledir: *Bir çobanın keçisi uyuz olur. Diğer keçilere de bulaşmasını diye uyuz*

olan keçiyi ölmesi için suyun içerisine atar. Ertesi gün aynı yere gelen çoban, bir de ne görsün; uyuz keçisi iyileşmiş. Hemen oradaki sazlıkları temizleyip havuz şekline dönüştürdükten sonra ismini "Uyuz Hamamı" koyar. Şu an, burası çeşmedir (Özen 2001: 151).

Efsanenin kökeni Kur'an-ı Kerim'de tespit edilmiş olup Sad suresi 41-44. ayetlerdir.

"Hz. Eyüp mal mülk sahibi olup Allah'a dua ile vaktini geçirmektedir. İblis, Hz. Eyüp'ü kıskanır ve Allah'tan aldığı izinle:

a) İblis, onun bütün malını helâk eder.

b) İblis, Hz. Eyüp'un oğulları ve kızlarına musallat olur ve onların damını yıkarak ölmelerine sebep olur.

c) İblis, Hz. Eyüp'a musallat olur ve secdede iken ağzına üfler ve bütün vücudu şişer.

Hz. Eyüp'a inananlar ondan ümitlerini kestikleri bir sırada o yine sabır gösterir ve Allah'ın emri üzerine ayağını yere vurur, oradan bir su çıkar, onunla yıkanır ve içer, böylece bütün dertlerinden kurtulur." (Sâd Sûresi, 41-44. ayetler, s. 446; Levend 1980: 116-117).

Sonuç

Yukarıda anlatmaya çalıştığımız hususların dışında farklı konuyu içeren çok sayıda efsane vardır. Ancak çalışmanın bir makale boyutunda olduğunu düşünülürse okuyucuların bunlara temas edilmesini hoş göreceğini umuyoruz.

Peki yukarıdaki efsanelerde topluma verilen mesajlar nelerdir?

Her şeyden önce efsaneler yazımızın başında belirttiğimiz gibi dinî kültürümüzden beslenmektedir. Bu sebepten her efsane metninden alınması gereken ibretler ve ahlaki dersler vardır. Nitekim örneklendirdiğimiz efsanelerin tamamında Allah'ın gücü, kudreti anlatılmıştır. İsterse bastonun vurulmasıyla su çıkarır, isterse hasta bir insana şifa kaynağı olan kaplıcayı ortaya çıkarır.

Türk toplum hayatında, anne ve çocuk ilişkisi anlatılırken annelere verilen mesaj çok önemlidir. İsterse çocuk annesinin teşvikiyle hırsız olur, isterse

annesinin eğitmesiyle alın teriyle kazanılan kazan-
cın kutsal olduğunu öğrenir.

“Yiyiniz içiniz ama israf etmeyiniz.” düşünce-
sinden hareketle nimete saygı gösterilmesi gerekti-
ği de efsanelerde anlatılmaya çalışılmıştır. “Çocuk
Taşı” efsanesinde gökten üç defa mendil gelmesi
motifi pek yaygın olmayıp Türkiye’nin Sarıveliler
(Karaman) ve Yalvaç (Isparta) ilçelerinde benzerine
rastlanmıştır.

Türk kültür hayatında; “yardımcı olan üçler
yediler”in ne şekilde karşımıza çıkacağını hiçbir
zaman bilemeyiz. Nitekim Kurtuluş Savaşı’nda,
Kore Savaşı’da, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı’nda
göl, ırmak ve havuzlardaki balıkların savaş sırasın-
da kaybolduğundan, daha sonra üzerindeki benek-
lerle geri geldikleri anlatılmaktadır ki bu da “üçler
yediler”den başkası değildir.

Dünyada halk anlatmaları(masal, efsane, halk
hikâyesi, fıkra)ndan yararlanılarak çocuk eğitimi
ve yetişmesine önem verilirken ülkemizde henüz
yeterli seviyeye geldiğimizi söylememiz mümkün
değildir. Oysa halkın düşüncesi, halk kültürünü,
halk kültürü, millî kültürü oluşturur. Bu da ayrış-
mayı değil kardeşliği pekiştirir.

KAYNAKLAR

- ALPTEKİN, Ali Berat (2014), *Efsane ve Motifleri Üze-
rine*, Ankara: Akçağ Yay.
- ELMALILI Hamdi Yazır (Sadeleştiren Kasım Yayla),
Kur’ân-ı Kerim Yüce Meâli (2002), İstanbul: Merve
Yay.
- ERCİLASUN, Ahmet B.–Ziyat Akkoyunlu (2014),
*Kâşgarlı Mahmud, Divânü Lugâti’t-Türk / Giriş-
Metin-Çeviri-Notlar-Dizin*, Ankara: Türk Dil ku-
rumu Yay.
- EZİZQIZI, Çimnaz (2015), *Nenemden Neveme II. Ki-
tap*, Bakı: Azerbaycan Milli Elmler Akademiyası
Folklor İnstitutu.
- KÖKSEL, Behiye (2009), “Divanü Lugati’t-Türk’te
Yer Alan Efsaneler”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar
Dergisi / The Journal of International Social Research*
Volume 2 / 9 Fall 2009.
- LEVEND, Ağâh Sırrı (1980), *Divan Edebiyatı Kelime-
ler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*, İstanbul:
Enderun Yay.

Mehmed Zillî Oğlu Evliya Çelebi (1993)i, *Evliya Çe-
lebi Seyahatnamesi*, (1-2), (Yayına Hazırlayan: Mü-
min Çevik) İstanbul.

Mehmed Zillî Oğlu Evliya Çelebi (1970), (Türkçeleş-
tiren: Zuhurî Danışman), *Evliya Çelebi Seyahatna-
mesi, / Üçüncü Kitap*, İstanbul.

Mehmed Zillî Oğlu Evliya Çelebi (1993), *Evliya Çelebi
Seyahatnamesi*, (9-10), (Yayına Hazırlayan: Mümin
Çevik) İstanbul.

ÖZEN, Kutlu, (2001), *Sivas Efsaneleri*, Sivas.

SAKAOĞLU, Saim (1980), *Anadolu Türk Efsanelerin-
de Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Katalo-
ğu*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.

SAKAOĞLU, Saim (2008), *101 Anadolu Efsanesi*, An-
kara: Akçağ Yay.

SAKAOĞLU, Saim (2009), *Efsane Araştırmaları*, Kon-
ya: Kömen Yay.

YÜCE, Burcu (2003), Kıbrıs Halk Anlatmalarından
Örnekler (Efsane ve Masal), Konya (Selçuk Üniver-
sitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü Yayınlanmamış yüksek Lisans Tezi).

İŞTE O ZAMAN

başkasına verdiği sevgi kadar
mesut kılan olmazsa seni
kahkahalar atılırken
doya doya gülemezsen
kaç mevsimdir yemediğin meyveyi
kardeşine verirsen seve seve
eline batan dikenin tatlı acısına
gülün için gönülden katlanırsan
ve güzelliklerini varlık sayarak
engel yapmazsan önüne
işte o zaman
donukluğun eriyişini
bulanıklığın duruluşunu
ve rûhunun seslenişini
duyarsın

Önder ÇAĞIRAN

Özet

Eğiticiliği ve öğreticiliğinin yanında aynı zamanda bir kültür aktarıcısı konumunda olan öğretmenlerin kültürel birikimlerinin yeterli düzeyde olması gerekmektedir.

Türkçe dersinde öğrencilere ulusal kültürün âşık tarzı şiir geleneği boyutu metinler üzerinden aktarılmaktadır. Bu bağlamda Türkçe öğretmeni adaylarının Türk kültürünün kökleri derinlere giden bu edebî koluyla ilgili bilgilerle tam ve eksiksiz olarak donanması kültür aktarımı açısından son derece önemli görünmektedir.

Çalışmada âşık tarzı şiir geleneği ve halk şairlerinin Türkçe eğitimi bölümünde öğrenim gören öğrenciler tarafından ne ölçüde tanındığının ve öğrencilerin bu konularda taşıdıkları kanaatlerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırma nitel araştırma modellerinden durum araştırmasıyla desenlenmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu Erciyes Üniversitesi oluştururken, örneklemini ise Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği Bölümü 3. ve 4. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Öğrencilerin bilgilerini ölçmek ve kanaatlerini belirlemek için kısa cevaplı ve açık uçlu 5 sorudan oluşan bir ölçek düzenlenmiş ve bu ölçek, toplam 149 kişilik denek gruba uygulanmıştır.

Çalışmaya katılan öğrencilerin tema avantajına sahip olmalarına rağmen âşık tarzı şiir geleneği ve halk şairleri hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları kanaatine varılmıştır. Öğrencilerin soruları kısmen halk şairleri hakkındaki bilgilerine göre kısmen de günlük kişisel zevklerine göre cevapladıkları görülmektedir. Bu da öğrencilerin günlük bilgileriyle bilimsel bilgiyi ayırt edemediğini göstermektedir. Bunun yanında bazı sorulara verilen cevapların öğrencilerin hem bu konulardaki bilgi eksikliklerini hem de konuları öğrenmekten ziyade kalıplar hâlinde ezberlediklerini ortaya koymaktadır. Bu bilgi eksikliklerine rağmen öğrencilerin âşık tarzı şiir geleneği ve halk şairleri ile ilgili olumlu düşünceleri sevindirici görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türkçe öğretmeni, âşık tarzı şiir geleneği, halk şairi.

“Minstrel” Perception of Turkish Teacher Candidates

Summary

Teachers who are in the cultural transmitter position besides instructiveness and informativeness should have enough cultural accumulation.

National culture's minstrel-style poem tradition dimension is transferred to students over texts in Turkish classes. In this context it seems extremely important Turkish teacher candidates to have complete and absolute knowledge about this literary branch which is deep-rooted in Turkish culture for cultural transmission.

In the study, it is aimed to determine minstrel-style tradition and minstrels are known to what extent by students who are in the department of Turkish education and what are their opinions in this topic. Study is designed with situation research from qualitative research models. While working team of the study is consisted of Erciyes University, the sample group is consisted of Faculty of Education Turkish Teaching Department 3rd and 4th Grade students. To evaluate students' knowledge and to determine their opinion, a scale that is consisted of short answered and open-ended 5 questions is arranged and this scale is implemented on totally 149-person subject group.

Although the students that are attending the study have the advantage of theme, it is concluded that they do not have enough knowledge about minstrel style poem tradition and minstrels. It seems that students has answered the questions partially according to their knowledge about minstrels and partially according to their daily personal pleasures. This shows that students can not distinguish daily information from scientific information. Besides the answers that are given to some questions reveal that students both memorize patterns rather than learning and they are lack of knowledge on these topics. Despite this lack of knowledge, students' positive thoughts about minstrel-style poem tradition and minstrels are considered gladsome.

Keywords: Turkish Teacher, minstrel style poem tradition, minstrel.

Giriş

Kültür, bir cemiyetin sahip olduğu maddi ve manevi kıymetlerden teşekkül eden bir bütündür. Her milletin kendine has iç dinamiklerinin yoğurduğu sosyo-psikolojisinin göstergesi olan yaşayış şeklidir; yaşamayı düzenleyen benimseyiş ve tavır

alışlar nizamıdır (Tural, 1990: 2). Bu nizam, bin yıllar süzgecinden geçerek ortak kabuller doğrultusunda teşekkül etmektedir.

Bireylerin ait oldukları milletlerin kültürünü edinebilmesi ve bunu etkili bir şekilde kullanabilmesi için öncelikle o kültürü iyi tanıması gerek-

mektedir. Bu ise ancak sistemli, düzenli, etkili ve istendik bir kültürlenme sürecinden sonra gerçekleşebilir. Toplum içerisinde bu sistemli kültürlenme sürecinden geçmesi zorunlu olan kesimlerden biri de öğretmenlerdir. Zira eğiticiği ve öğreticiliğinin yanında aynı zamanda bir kültür aktarıcısı konumunda olan öğretmenlerin kültürel birikimlerinin yeterli düzeyde olması gerekmektedir. Çünkü içinde yaşadığı toplumun tarihi gelişimiyle birlikte genel özelliklerini, o toplumun bu tarihî süreç içerisindeki kültürel değişimini ve onun unsurlarını tanımayan, yeterli düzeyde bilmeyen bir öğretmenin yukarıda bahsedilen görevlerini tam olarak yerine getirmesi düşünülemez. İşte tam da bu noktada Türkçe öğretmen adaylarının Türk kültürünün önemli bir parçası olan âşıklık geleneğini tanımasının önemi ortaya çıkmaktadır.

Türk kültürünün en önemli unsurlarından biri de şüphesiz âşık tarzı şiir geleneği ve bu geleneğin temsilcileri olan halk şairleridir. Türkler, sık sık yurt değiştirerek geniş bir alana yayıldıkları için, birçok kültür ve dinin etkisi altında kalarak farklı uygarlıklar içinde yaşamışlardır. Bunun sonucu olarak Orta Asya'dan günümüze kadar değişen ve gelişen bir edebiyatları olmuştur. Âşık tarzı şiir geleneği de Türk kültür tarihi içinde bu değişim ve gelişimin bir parçası olmuştur.

Âşık tarzı şiir geleneği, 12. yüzyıldan itibaren İslâm öncesi Türk sözlü edebiyat geleneği üzerine kurulup gelişen ve mensuplarına âşık denilen tekke edebiyatı geleneği içinde yer alan unsurlardan özellikle Yeniçeri Ocağı'nın kuruluşuyla ordu şairlerinin de işlevlerini üstlenen kesimin kahvehanelerin Türk sosyo-kültürel yapısına girmesiyle gittikçe tekke etkisinden sıyrılarak ve bağımsızlığını kazanarak ortaya çıkmıştır (Çobanoğlu, 2000: 134). İslâmiyet öncesi Türk toplumunda ozanlar tarafından temelleri atılan bu şiir geleneğinin ürünleri 16. yüzyıldan itibaren takip edilebilmektedir (Artun, 2001: 17).

Türkçe dersinde öğrencilere ulusal kültürün bu boyutunun metinler üzerinden aktarılması önem taşımaktadır. Bu yüzden de ders kitaplarında âşık tarzı şiir geleneği metinlerine yer verilmektedir. Bu bağlamda Türkçe öğretmeni adaylarının Türk kül-

türünün kökleri derinlere giden bu edebî koluyla ilgili bilgilerle tam ve eksiksiz olarak donanması kültür aktarımı açısından son derece önemli görünmektedir.

1. Araştırmanın Amacı

Çalışmada âşık tarzı şiir geleneği ve halk şairlerinin Erciyes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümünde öğrenim gören öğrenciler tarafından ne ölçüde tanındığının ve öğrencilerin bu konularda taşıdıkları kanaatlerin belirlenmesi amaçlanmıştır.

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Modeli

Çalışma, nitel araştırma yöntemi kapsamında hazırlanmış, durum araştırmasıyla desenlenmiştir. Nitel araştırma "Gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir." (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 39). Nitel araştırmalarda doğal olarak ortaya çıkan olgu ve olaylara dışarıdan müdahale edilmez. Nitel yöntem çerçevesinde yapılan araştırmalarda tümevarımsal bir bakış açısı hâkimdir. Çeşitli özel olay ve durumlardan hareketle hipotezlere ulaşılmaya çalışılır. Tümevarım mantığına göre araştırmanın ilk aşamalarında ortaya çıkan bir durum, araştırmanın sonraki aşamalarını etkileyebilir (Büyüköztürk vd. 2014: 243). Çalışmada kullanılan durum araştırması ise bir olayı, olguyu, durumu kendi şartları içinde değerlendirmeye yönelik bir araştırmadır (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 46).

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Erciyes Üniversitesi oluştururken, örneklemini ise Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği Bölümü 3. ve 4. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Çalışma grubunu oluşturan 3. sınıf öğrencilerinin sayısı 77, 4. sınıf öğrencilerinin ise 72'dir.

2.3. Ölçme Aracı

Öğrencilerin âşık tarzı şiir geleneğini ve halk şairlerini hangi düzeyde tanıdığını ölçmek ve onlar

hakkındaki kanaatlerini belirlemek için kısa cevaplı ve açık uçlu 5 sorudan oluşan bir ölçek düzenlenmiş ve bu ölçek, toplam 149 kişilik denek gruba uygulanmıştır.

Ölçekte öğrencilere yöneltilen,

1. Günümüzde yaşamayan halk şairlerinden (ozan, halk âşığı) beşinin ismini yazınız.

2. Günümüzde yaşayan halk şairlerinden beşinin ismini yazınız.

3. Kadın halk şairi var mıdır? Varsa, bildiğiniz bir kadın halk şairinin ismini yazınız.

a) Vardır b) Yoktur

4. Sizce bir halk şairinde bulunması gereken en önemli özellik nedir? Halk şairi denilince aklınıza ilk ne gelir?

5. Sizce âşık tarzı şiir geleneğiyle ilgili ürünlerin Türkçe dersinde kullanılması ne kadar önemlidir, neden?

sorularına verilen cevapların hepsi ayrı ayrı incelenerek tablolara dökülmüştür. Dördüncü soruda birkaç özelliğin bir arada verildiği cevaplarda sadece ilk yazılan özellik değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Örneğin, “bade içmesi” ve “atışma yapması” şeklinde verilen cevapta “bade içmesi” cevabı değerlendirmeye alınmıştır.

2.4. Kapsam ve Sınırlılıklar

Çalışma grubuna Erciyes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümünde okuyan 3. ve 4. sınıf öğrencileri dâhil edilmiştir. Örneklemin 3. ve 4. sınıf öğrencileriyle sınırlı tutulmasının sebebi, bu öğrencilerin Türk halk edebiyatı dersini 2. sınıfta almış olmaları ve bu sayede âşık tarzı şiir geleneği konusunda bilgi sahibi oldukları varsayılmıştır.

Öğrencilerin uygulama sırasında birbirlerini etkilemelerini en az düzeye indirebilmek amacıyla süre 10 dakikayla sınırlandırılmıştır.

2.5. Varsayımlar

Çalışma grubunu oluşturan öğrencilerin 2. sınıftayken Türk halk edebiyatı dersini almış olmaları nedeniyle konu hakkında bilgi sahibi oldukları ve hiçbir kaygı taşımadan bilgi ve tutumlarını samimi bir şekilde yansıttıkları varsayılmıştır.

2.6. Verilerin Elde Edilmesi ve Toplanması

Ölçme aracı, tarafımdan 2015-2016 eğitim öğretim yılı güz yarıyılında uygulanarak toplam 149 öğrenciye ait veri elde edilmiştir.

Uygulama esnasında çalışma grubundan kaynaklanan herhangi bir olumsuzlukla karşılaşılma- mıştır. Katılımcıların isteklilikleri gözlenmiştir.

Çalışma grubunun kendilerine dönük herhangi bir ölçme kaygısı hissetmemesi için öğrencilerden kimlik bilgileri istenmemiştir. Bunun yanında öğrencilerin bilimsel bir çalışmaya katkıda bulunacakları vurgulanarak sorulara içtenlikle cevap vermeleri istenmiştir.

3. Bulgular

3.1. Veri Toplama Araçları ile Elde Edilen Bulgular ve Yorumlar

Öğrencilere sırasıyla aşağıdaki sorular sorulmuş ve verilen cevaplar şu şekilde tablolastırılmıştır:

1. Günümüzde yaşamayan halk şairlerinden (halk ozanı, halk âşığı) beşinin ismini yazınız.

Âşık Veysel	132
Karacaoğlan	128
Dadaloğlu	110
Neşet Ertaş	78
Köroğlu	77
Âşık Mahsuni Şerif	61
Seyrânî	51
Pir Sultan Abdal	26
Âşık Ömer	26
Yunus Emre	24
Erzurumlu Emrah	22
Murat Çobanoğlu	19
Şeref Taşlıova	18
Ercişli Emrah	9
Kaygusuz Abdal	8
Âşık Feymanî	8
Gevheri	4
Âşık Şenlik	4
Bayburtlu Zihni	3
Taşlıcalı Yahya	3
Âşık Ruhsatî	2
Dertli	2
Kayıkçı Kul Mustafa	2
Nedim	2

Âşık Paşa	2	Murat Çobanoğlu	13
Ankaralı Namık	2	Şeref Taşlıova	13
Ozan Arif	2	Âşık Ali Nurşanî	7
Nabi	1	Âşık Gülabî	6
Talibi Coşkun	1	Âşık Gül Ahmet Yiğit	5
Baki	1	Ali Kınık	5
Veysel Karanî	1	Selda Bağcan	4
M. Akif Ersoy	1	Arif Sağ	4
Necip Fazıl Kısakürek	1	Abdurrahim Karakoç	3
Hayalî	1	Âşık Mahsunî Şerif	3
Hoca Dehhanî	1	Âşık Hacı Karakilçık	3
Köroğlan	1	Kul Mustafa	2
Sümmanî	1	Âşık Feymanî	2
Sultan Veled	1	Arzu Bacı	1
Mevlânâ	1	Erol Parlak	1
Âşık Reyhanî	1	Cengiz Özkan	1
Ali Kınık	1	Dilber Ay	1
Kıvırcık Ali	1	Güler Duman	1
Özay Gönlüm	1	Arzu Şahin	1
Hacı Bektaş Veli	1	Mustafa Yıldızdoğan	1
Nesimî	1	Zara	1
Cansever	1	Ercişli Emrah	1
		Hüseyin Turan	1
		Orhan Hakalmaz	1
		Âşık Ahmet Poyrazoğlu	1
		Oğuz Yılmaz	1
		Sevcan Orhan	1
		Hilmi Şahballı	1
		Âşık Meydanî	1

Görüldüğü gibi öğrencilerin 1. soruya ismini en çok yazdığı ilk beş isim; Âşık Veysel, Karacaoğlan, Dadaloğlu, Neşet Ertaş ve Köroğlu olmuştur. Öğrencilerin bu isimleri doğru olarak yazdığı görülmektedir. Ancak bu isimlerin yanında Nedim, Taşlıcalı Yahya, Âşık Paşa, Ankaralı Namık, Nâbi, Baki, Veysel Karanî, Mehmet Akif Ersoy, Necip Fazıl Kısakürek, Hayalî, Hoca Dehhanî, Sultan Veled, Mevlânâ, Hacı Bektaş Veli, Nesimî, Cansever gibi âşık tarzı şiir geleneğiyle ilgisi bulunmayan isimlerin yazıldığı da tespit edilmiştir. Bu da bazı öğrencilerin âşık tarzı şiir geleneği ve âşıklar hakkında bilgi sahibi olmadığını, bu öğrenciler içinden bazılarının ise soruyu günlük kişisel zevklerine göre cevapladığını göstermektedir.

2. Günümüzde yaşayan halk şairlerinden beşinin ismini yazınız.

Boş	107
Ozan Arif	26
Âşık Engin Nurşanî	16
Musa Eroğlu	14

2. soruyu öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun boş bıraktığı görülmektedir. Soru, yaşayan halk şairlerini sorduğu için bu da öğrencilerin halk şairlerini takip etmedikleri ya da kültürel sahanın bu yanının onların ilgisini çekmediği sonucunu ortaya koymaktadır. Buna rağmen sayıları az da olsa bazı öğrencilerin Âşık Gülabî, Kul Mustafa, Âşık Ali Nurşanî, Âşık Ahmet Poyrazoğlu gibi doğru cevaplar verdikleri görülmektedir.

Bu soruda dikkati çeken bir diğer husus ise öğrencilerden 30'unun Murat Çobanoğlu, Şeref Taşlıova, Ercişli Emrah, Âşık Mahsunî Şerif gibi hayatta olmayan âşıkların adlarını yazmalarıdır. Bu ise öğrencilerin bu isimlerin âşık tarzı şiir geleneğine dâhil edilecek isimler olduğunu bildiklerini

fakat hayatları hakkında başka bir bilgiye sahip olmadıklarını göstermektedir.

3. Kadın halk şairi var mıdır? Varsa, bildiğiniz bir kadın halk şairinin ismini yazınız.

- a) Vardır 17
b) Yoktur 124

Âşık tarzı şiir geleneğinde küçük bir yere sahip olan kadınlar, daha ziyade son yirmi-otuz yılda kendilerini gösterebilmişlerdir. Kaynaklar tarandığında 100 civarında kadın âşığın adının geçtiği görülmektedir. Bu kaynaklara geçen isimler ise ağırlıklı olarak son elli-altmış yılda yaşamış olanlardır (Köksel, 2012: 57).

Âşık tarzı şiir geleneğinin bu yönüyle ilgili olarak sorulan “Kadın halk şairi var mıdır?” şeklindeki 3. soruya ise 124 öğrencinin “yoktur” cevabını verdiği; 17 öğrencinin ise “vardır” seçeneğini işaretlediği, ancak adını bilmiyorum, şeklinde not düşüğü; 8 öğrencinin ise hiç cevap vermediği görülmektedir. Bu soruya hiç cevap vermeyen 8 öğrenciyi yoktur cevabını verenlere eklediğimizde öğrencilerden toplam 141’inin âşık tarzı şiir geleneğinin bu yönüyle ilgili hiçbir bilgiye sahip olmadığı ortaya çıkmaktadır. Bu durum birkaç nedenle açıklanabilir: Birincisi kadın halk şairlerinin medya ya da diğer kanallarla toplum önüne çok fazla çıkmamaları onların toplum tarafından tanınmamasına yol açmış olabilir. İkinci neden ise öğrencilerin millî kültürün bu yönüne çok az ilgi duyması olabilir. Ancak burada ilgi çekici olan husus ise yukarıdaki sorulara cevap olarak verilen Arzu Şahin, Arzu Bacı, Sevcan Orhan gibi en azından âşık tarzı şiir geleneğine yakın olarak değerlendirilebilecek isimlerin bu soruya yazılmamasıdır.

4. Sizce bir halk şairinde bulunması gereken en önemli özellik nedir? Halk şairi denilince aklınıza ilk ne gelir?

Halkın içinde yetişmesi, onunla iç içe olması	30
Halkın sorunlarını, dertlerini, duygularını anlatma	25
Bağlama çalması	19
Doğaçlama şiir söylemesi	17
Halkın kültürünü bilmesi, yansıtması	15
Saf Türkçeyle, halkın diliyle söylemesi	12
Doğal ve içten olma	8

Dili iyi kullanma, söz ustalığı, hazırcevaplık	5
Bade içme	4
Gezgin olma, diyar diyar dolaşma	2
Ahlâklı, edepli olma	2
Duygu ve düşüncelerini özgürce dile getirme	2
Halk ile iç içe olma	1
Köyde yaşama	1
Halka önderlik etme	1
Sözlü üretim	1
Usta-çırak ilişkisiyle yetişme	1
Cinsiyetinin erkek olması	1
Toplumsal eleştiri yapma	1
Halkın müzik zevkine hitap etme	1

Öğrenciler 4. soruya ise en sık olarak halkın içinde yetişmesi, bağlama çalabilmesi, doğaçlama şiir söyleyebilmesi, halkın duygularını anlatması ve halkın diliyle söylemesi cevaplarını vermiştir. Ancak bu soruya hiçbir öğrencinin atışma yapabilmesi, halk hikâyesi anlatması gibi âşıklığın en önemli göstergelerinden olan hususları yazmadığı da dikkatlerden kaçmamaktadır. Bu da öğrencilerin âşıklığın en önemli özellikleri konusundaki bilgilerinin yetersiz olduğunu göstermektedir.

5. Sizce âşık tarzı şiir geleneğiyle ilgili ürünlerin Türkçe dersinde kullanılması ne kadar önemlidir, neden?

Önemsizdir	Az önemlidir	Önemlidir	Çok önemlidir
-	-	7	142

Son olarak âşık tarzı şiir geleneğiyle ilgili ürünlerin Türkçe dersinde kullanılması sizce ne kadar önemlidir, sorusuna ise öğrencilerin 142’si çok önemlidir, 7 öğrenci ise önemlidir, cevabını vermiştir. Âşık edebiyatının neden önemli olduğuyla ilgili olarak ise 73 öğrencinin âşık edebiyatı millîdir, 51 öğrencinin kendi kültürümüzü ve duygularımızı yansıtır, 18 öğrencinin saf bir Türkçe kullanılır, 7 öğrencinin ise samimi ve içtendir, cevaplarını verdiği görülmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Çalışmaya katılan öğrencilerin tema avantajına sahip olmalarına rağmen âşık tarzı şiir geleneği ve halk şairleri hakkında yeterli bilgiye sahip olma-

dıkları kanaatine varılmıştır.

Öğrencilerin soruları kısmen halk şairleri hakkındaki bilgilerine göre kısmen de günlük kişisel zevklerine göre cevapladıkları görülmektedir. Bu da öğrencilerin hem günlük bilgileriyle bilimsel bilgiyi ayırt edemediğini hem öğrendiklerini günlük hayata uyarlayamadıklarını hem de konuları öğrenmekten ziyade kalıplar hâlinde ezberlediklerini göstermektedir.

Bunun yanında öğrencilerin yaşayan halk şairleri sorusuna Murat Çobanoğlu, Şeref Taşlıova, Âşık Mahsuni Şerif gibi yakın zamanlarda vefat etmiş halk şairlerini yazmaları gündemi takip etmedikleri ya da bu tür haberlerin ilgilerini çekmediği sonucunu ortaya koymaktadır.

Yine yaşayan halk şairleri sorusuna Dilber Ay, Oğuz Yılmaz gibi isimlerin; yaşamayan halk şairleri sorusuna da Mevlânâ, Nesimî, Nedim, Hayalî, Taşlıcalı Yahya, Hoca Dehhâni, Mehmet Akif Ersoy, Necip Fazıl Kısakürek, Ankaralı Namık gibi isimlerin yazılmış olması da öğrencilerin bu konudaki bilgi eksikliklerini göstermektedir.

Türkçe öğretmeni adaylarının âşık tarzı şiir geleneği ile ilgili olarak son soruya verdikleri cevaplar bir nebze de olsa sevindirici olmasına rağmen çok bariz bir şekilde belli olan bilgi eksiklikleri de bir o kadar üzücü görülmektedir. Bu bağlamda öğretmen adaylarının Türk kültürünün kökleri derinlere giden bu edebi koluyla ilgili bilgilerle tam ve eksiksiz olarak donanması kültür aktarımı açısından son derece önemli görünmektedir.

Kaynaklar

- Artun, E. (2001). *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (2000). *Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Destan Türü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Köksel, B. (2012). 20. Yüzyıl Âşık Şiiri Geleneğinde Kadın Âşıklar. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tural, S. K. (1990). "Nekre ve Nükde Kavramlarının Kültür İçindeki Yeri veya Gülmenin Sosyo-Psikolojik Boyutları", *Milli Folklor*. C. I, S. 7, s.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş. vd. (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

SEN BENİ ÖLDÜ BİLECEKSİN

Bir zemheri sabahında;
Alacakaranlık.
Kör caddede
Bir ateş topu düştü.
Kar tanelerine.
Düşen Erciyes mi?
Hayal mi?
Alev alev yanan
Kar taneleri mi?
Düştüğünü gördüğün
Kırlara karıştığımı.

Sen beni öldü bileceksin

Yeniden doğacağım
Yüreksiz kurşunlara inat
Bozkırın gelincığı olup
Zemheride bahar
Ağustosta Erciyes'in
Kar'ı olacağım

Sen beni öldü bileceksin

Özünde diri
Sözünün eri
Atasının neferi
Şühedanın ne ilk
Ne son halkasıyım

Sen beni öldü bileceksin

Erciyes'in yamaçlarında
Gök yeleli
Gök gözlü
Ateş özlü
Bozkurdu olacağım

Sen beni öldü bileceksin

Akan kanımdı
Sebil olsun
Vatana
Cemre düşürdüm
Toprağa
Rengimi verdim
Bayrağa

Sen beni öldü bileceksin

Mehmet Ali TALAYHAN

Giriş
İslam sanatlarının en önemli kollarından biri olan hat sanatı on dört asırdan beri İslam toplumlarının kültür hayatında derin izler bırakmıştır¹.

İslamiyet'in doğmasından sonra sadece okuma ve yazma aracı olarak kullanılmaya başlayan hat, birçok Emevi ve Abbasi hattatından sonra özellikle X-XI. asırlarda bir sanat hâline gelmiştir. Ardından Abbasi halifesi Musta'sım-Billah'ın kölesi, Amasyalı bir Türk olan Yakut (?-1298), "aklâm-ı sitte" (Altı yazı) adı verilen sülüs, nesih, muhakkak, reyhani, tevki ve rika' gibi hat çeşitlerini bütün kadeleriyle tamamlayıp yazmayı başarmıştır. Onu da Esatize-i Seb'a (Yedi üstadlar) adıyla Yakut'un talebeleri takip eder².

Bir asırlık bir bekleyiş ve sessizlikten sonra, Fatih devri hattatlarından Edirneli Yahya son, aklâm-ı sittede, celi ve abidevi yazılara yepyeni bir şive ve üslup kazandırmıştır³.

XIV. asrın sonlarında Amasya bir ilim ve sanat merkezi hâline gelerek birçok Buharalı Türk'ün hicret yeri olmuştur. Bu muhacirler arasında "Sühreverdi" tarikatına mensub olan ve Mustafa Dede namıyla âlim ve kâmil bir şeyh de vardır. Amasya'da dünyaya gelen Şeyh Hamdullah'ın içinde bulunduğu çağ Osmanlı devletinin idari ve iktisadi bakımdan altın devrinin yaşandığı bir dönemdir. Bilhassa hat alanında büyük mesafeler kat eden Amasya⁴, Osmanlı'da hat ve hattatlığın mektebi oldu⁵. Hacı Şadgeldi Paşa'nın sır kâtibi ve Anadolu hattatlarının piri kabul edilen Yahya-yı Rumi et-

rafında güzel yazı meraklıları toplandı⁶. Yıldırım Bayezid zamanında Yahya-yı Rumi'nin talebesi, Amasya kadısı Muslihiddin Abdurrahman Çelebi de meşhur hattatlar arasında yer aldı⁷.

Amasya valisi hattat II. Murad'ın nişancı-sı Abdullah Çelebi (Bağdâdizâde), II. Murad ve Fatih'in Reisülküttabı Ahmed Çelebi'nin ve I. Sultan Mehmed'in Divan-ı Hümayun hocalarından Sinanüddin Yusuf Çelebi'nin hat sanatının Amasya Sancağında yayılmasında önemli hizmetleri oldu⁸. Daha sonra Sinanüddin Yusuf Çelebi veya Yahya-yı Rûmi'nin talebesi kabul edilen Amasya'da Şehzade Alâeddin'e divan kâtibi Hayreddin Halil Çelebi'nin etrafında geniş bir hat muhiti doğdu⁹.

Osmanlı Hat Sanatında Üslup Anlayışı Amasya'da Başladı

Osmanlı hat sanatında üslup anlayışı ve ilk tecdüt hareketleri Fatih Sultan Mehmet devrinde ve II. Bayezid'in 26 yıl süren Amasya valiliği esnasında başladı. Her şeyden önce hat sanatını öğrendiği ve öğrettiği yer olan Amasya'nın Anadolu Selçuklu Dönemi ve sonrasında beylikler ve Osmanlı Türk sanat ve kültürünün gelişmesine katkı yapan en önemli merkezlerden biri olduğu kaydedilmelidir. Güzel yazı / hat sanatı öğrenme zevk ve geleneğinin Amasya'da yayılmasında ilk fetih yıllarında ve daha sonra Türkistan ve diğer kültür merkezlerinden Amasya'ya gelerek yerleşen hattatların önemli rolleri olmuştur. Amasya'ya gelen bu hattatlara, aynı zamanda Hayrettin El-Maraşî'nin hocası, Edirne'den gelen Edirneli Yahya Sufi, Bağdat'tan

1 Muhittin Serin, *TDVİA, TDV Yayını*, İstanbul 1998, c. XVII, s. 46.

2 Muammer Ülker, *Başlangıçtan Günümüze Türk Hat Sanatı*, Türkiye İş Bank. Kültür Yay., Ankara 1987, s. 282.

3 Ekrem Hakkı Ayverdi, *Fatih devri Hattatları ve Hat Sanatı*, İstanbul Matbaası, İstanbul 1953, s. 51.

4 Muammer Ülker, *Başlangıçtan Günümüze Türk Hat Sanatı*, Türkiye İş Bank. Kültür Yay., Ankara 1987, s. 327.

5 Muhittin Serin, *TDVİA, TDV Yayını*, İstanbul 1998, c. XVII, s. 57.

6 Muhittin Serin, *Hattat Şeyh Hamdullah*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 1992, s. 17, Müstakimzade Süleyman Sadettin Efendi, *Tuhfe-i Hattatin*, Türk Tarih Encümeni Yay. Devlet Matbaası (Neşir. Mahmud Kemal İnal) İstanbul 1928, s. 199; Abdizade Hüseyin Hüsameddin Yasar, *Amasya Tarihi*, İstanbul 1917, C. III, s. 499.

7 Hüseyin Hüsameddin, *Amasya tarihi* Cilt. III. s. 117.

8 Ekrem Hakkı Ayverdi, *Fatih Devri Hattatları ve Hat Sanatı*, İstanbul Matbaası, İstanbul 1953, s. 49.

9 Muhittin Serin, *Hattat Şeyh Hamdullah-Hayati, Talebeleri, Eserleri*, Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı, İstanbul 1992, s. 15.

gelen Bağdadizade Abdullah Çelebi, Maraş'tan gelen Hayrettin El-Maraşî ve Buhara kökenli Şeyh Hamdullah örnek olarak gösterilebilir¹.

Bu hattatlar arasında Şeyh Hamdullah kendi üslubu ve sanatı ile İslâm hat sanatında yeni bir ekol açmıştır².

II. Bayezid ve Yavuz Sultan Selim'in nişancısı Amasyalı Taci Beyzade Cafer Çelebi Osmanlıların resmî lisanında ve divan kitabesinde bir çığır açmış, tuğra ve divani yazıyı güzelleştirerek ıslah etmiştir³.

Şeyh Hamdullah, Amasya'da Sarı Kadızadelerden Şeyh Müslühiddin Mustafa Dede'nin oğludur. Annesi Hâfize Hatundur. Amasya'nın Eslem Hatun (Bugünkü Dere) Mahallesinde dünyaya geldi. Kesin doğum tarihi bilinmemekle beraber tarihçiler hicrî 840 (M. 1426-29) olabileceğini kaydetmektedirler. 1526 yılında 80 yaşlarındayken İstanbul'da vefat etti⁴.

Şeyh Hamdullah, halk arasında Hızır'a dost, bir ulu kişi olarak bilinmiş, güzel sohbetlerini dinleyene, güzel yazılarını okuyanlara manevi haz ve huzur vermiştir.

"Şeyhin babası Mustafa Dede Amasya'da evlenme çağına gelince, kendisine Allah'ın sevgili kullarından bir veli "*Ey Dede, evleneceğin filan mahalledeki fakir, kimsesiz bir hanımın kızıdır. Hemen onu al, sakın tereddüt etme.*" diyerek tavsiyede bulunur. Bu manevi işaret üzerine Mustafa Dede, yetim kızla evlenir. Bir müddet sonra da o muhterem zatla tekrar karşılaşınca, bu hareketin hikmetini sorar. Bunun üzerine nurlu ihtiyar ellerini kaldırarak "*Mübarek hanımım yetimini, vasiyyetün tutup aldın. Allah-ü Teâlâ bundan sonra sana hayırlı bir evlat vere ki, onun ilmi, irfanı ve güzellikleri bütün şehirlerde meşhur, her asırda onun adı ile anılsın, kıyamete kadar canlı kalsın ve ismi Hamdullah olsun*"

1 Muhittin Serin, *Hat Sanatımız, Kubbealtı Neşriyatı*, İstanbul 1982, s. 26.

2 Muhittin Serin, *Hat Sanatımız, Kubbealtı Neşriyatı*, İstanbul 1982, s. 23.

3 Şevket Rado, *Türk Hattatları*, Yayın Matbaacılık, İstanbul 1984, s. 21.

4 Muhittin Serin, *Hattat Şeyh Hamdullah*, Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı, İstanbul, 1992. s. 163.

diye dua eder.

Bu samimi alçak gönüllü mana erinin hayır duasından bir müddet sonra Hamdullah Çelebi dünyaya gelir. Hamdullah Çelebi, dinî ilimleri ve edebî bilgileri devrinin meşhur âlimi Şehzade II. Bayezid ve Ahmed'in hocası Hatip Kasım Efendi'den tahsil etti. İyi seviyede Arapça öğrendi.

Hat sanatında yüz yılların üzerine ışık tutacak olan bu ezeli istibdadı, sanat meşalesini uyandıran ilk hat hocası Sûfi Yahya Çelebizade Ali Çelebi olmuştur. Onun Fatih Sultan Mehmed Han'a kâtip olması üzerine Amasya'da Hayreddin Halil Çelebi'ye devam ederek yazı tahsilini tamamlamıştır. Şeyh Hamdullah, asıl gelişmesini Yakut Mustasimi ve Abdullah Sayrafi'nin yazıları üzerinde yaptığı uzun çalışmalar neticesinde elde etmiştir. Yakut-u Mustasimi'nin yazılarından ilham alarak daha güzel bir üslup ve kaidelerini geliştirmeye muvaffak olmuştur.

Şeyh Hamdullah yazdığı yazı ve kendine has üslubu ile "*Kıbletül Küttab*" diye anılmıştır. Yazı onun elinde o derece gelişip güzelleşmiştir ki zamanındaki ve daha sonraki hattatlar ona benzemeye çalışmışlarsa da sanatına yaklaşabilen çok az olmuştur.

II. Bayezid, şehzadeligi ve Amasya valiliği sırasında Şeyh Hamdullah ile yakından ilgilenmiş, hatta Hamdullah'ın yazı hokkasını kendi elinde tutarak üstada hizmette bulunmuştur. Davetlerde de en yakınında oturtur, diğer misafirlerden ayrı tutardı.

Şeyh Hamdullah İstanbul'da

1481'de Fatih Sultan Mehmed Han'ın vefatı üzerine tahta davet edilen Şehzade Bayezid, Amasya'dan ayrılırken hocası Şeyh Hamdullah'ı İstanbul'a davet etmiştir. Bayezid Han'ın saltanat tahtına çıkmasından bir müddet sonra Hamdullah, İstanbul'a gitmiş, Üsküdar'da Kazasker Hamamı yakınında oturan ve Amasya'da iken arkadaşlık yaptığı Hattat Abdullah ve Hattat Cemaleddin Amasî'nin evine misafir oldu⁵.

5 Anthany Dalphin Aldersan, *Bütün Yönleriyle Osmanlı Hanedanı*, (Çev. Şerafettin Severcan), İz Yayıncılık, İstanbul 1998, s. 64.

Hocasının İstanbul'a geldiğini işiten Sultan Bayezid saray kapıcılarından birini gönderdi. Görevli, Şeyh'e arz-ı hal yazdırıp padişaha takdim etmesi üzerine II. Bayezid yazıyı görünce Şeyh'e ait olduğunu anlar ve hemen saraya getirilmesi için emir buyurur. Şeyh'e olan muhabbetinden, ona yakın olmak ve sohbetinde bulunmak için sarayın harem dairesi civarında oda tahsis eder. Daha sonra Şeyh Hamdullah, saraya kâtip ve saray hüddamlığına muallim tayin edilir.

Padişahın İstanbul'da Şeyh Hamdullah'a gösterdiği ilgi, ulema arasında dedikoduya sebep olmuş, hatta bir gün âlimler, Bayezid'in yanına davet olundular. Çağrılanların arasında Şeyh Hamdullah Efendi de vardı. Şeyh Hamdullah Efendi'ye âlimlerin en başında yer gösterilmiş ve oraya buyur denmişti. Âlimler her nedense bundan müteessir oldular. Bayezid bunu hissedince, Şeyhin yazdığı Kur'an-ı Kerim'i getirtip herkese gösterdi. Yazıyı çok beğendiler. Bayezid o zaman:

"Eski sultanlardan hiçbir kimse, böyle bir hatta ta nail olmamıştır." dedi. Ulema bu sözü tasdik etti. Sonra âlimlerin yazdıkları kitaplardan, orada bulunanlar ortaya kondu. Bayezid şu suali sordu:

"Şu gördüğünüz Kur'an-ı Kerim'i, şurada bulunan ve kıymetlerine paha olmayan ilmî eserlerin üstüne mi, yoksa altına mı koymak caizdir?"

Ulema namına dendi ki:

"Kur'an-ı Kerim üstüne kitap ve bir gayri şey koymak caiz değildir."

Bayezid:

"O hâlde, Kur'an-ı Kerim yazısını bu derece güzelleştirerek ihya etmiş bir şahsiyeti sizin altına nasıl oturtabilirdim?" diyerek, orada bulunanlara şeyhi tevkirinin sebeplerini bu misalle zarif bir surette izah etti.

İslam yazı sanatının bugüne kadar Şeyh Hamdullah'ın verdiği eserlerin bir eşi daha yapılamadı. İslâm sanatlarının en güzellerinden biri olarak kabul edilen yazı, Şeyh Hamdullah'ın elinde en güzel örneklerini vermiş, fonksiyonel ve dekoratif bir sanat olarak en yüksek mertebeye ulaşmıştır. Şeyh Hamdullah, İstanbul'da Yakut'un ve daha başka hattatların eserlerini incelemiş ve kendine has çı-

ğırını açmıştır. Hamdullah "Şeşkalem" denilen altı çeşit yazıda birbirinden güzel eserler meydana getirmiştir¹. Böylece tahminen 1485 yılında yeni bir çığır olarak ortaya çıkan "Şeyh Hamdullah Üslubu" ile Osmanlı hat sanatında Yakut devri kapanır. Öyle ki hakkında:

"Şeyhoğlu Hamdi hattı tâ kim buldu zuhur,

Âlemde bu muhakkak, nesh oldu hatt-ı Yakut" beyti söylenir. Yani "Şeyh Hamdullah hattı ortaya çıkınca Yakut yazısının hükmünün kalmadığı muhakkaktır."

Şeyh Hamdullah'ın yetiştirdiği hattatlarla hat, sadece yazı olmaktan çıkarılmış ve akabinde "sanat" hâline dönüşmüştür. Bu yüzden sonraki yıllarda, "Kur'an, Mekke'de indi, Kahire'de okundu ve İstanbul'da yazıldı"² sözü söylenmeye başlamıştır.

Çok Yönlü Biri Olan Şeyh Hamdullah Ok Atmakta da Mahirdi

Hattatların piri olan Şeyh Hamdullah'ın yazıya karşı verdiği eserleri ile üne kavuşmasının yanı sıra sporda da gösterdiği üstün başarıları bilinmektedir. "Şeyh" unvanını da ok atıcılığından almıştır. Ok ve yay yapmakta hüneri ve mahareti meşhurdu. Onun yaptığı oku ve yayı ele geçiren kemankeş, onu uğur ve berekete sayar, saklardı. Okçuluk sahasında birçok yiğitler ondan el almıştır. Meşhur Tozkoparan İskender, Şeyh Hamdullah'ın yetiştirdiği ünlü pehlivanlarından³.

Menzil Sahibi

Şeyh Hamdullah iyi bir ok atıcılığını, 1100 adımlık atışıyla göstermiştir. Pehlivanlar arasında ok atışı rekoru kırarak menzil sahibi üstat oldu. Okçuların sevgi ve saygısını kazandı. Bu başarıları sebebiyle Padişah II. Bayezid tarafından Mahmud ve Hamza Dede'den sonra Ok Meydanı Atıcılar Tekkesi şeyhliğine tayin edildi.

1 Yalçın Özalp, (Derleyen), *Adım Adım Amasya, Emel, Günlük, Siyasi, Gazete, 6 Nisan 1963, Yıl-45, Sayı-1179, Dizildiği ve Basıldığı Yer, Emel Matbaası, Amasya. 6 Nisan 1963 tarihinde başlayan makale "Adım Adım Amasya" başlığı altında 141 sayı devam etmiştir.*

2 Muammer Ülker, *Başlangıçtan Günümüze Türk Hat Sanatı*, Türkiye İş Bank. Kültür Yay., Ankara 1987, s. 327.

3 Muhittin Serin, *Hattat Şeyh Hamdullah*, Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı, İstanbul, 1992. s. 143.

Şeyh'in ok atmaktaki maharetinin timsali olarak Ok Meydanı'nda H 911, (M 10505) dikilen menzil taşı abidesi halen durmaktadır. İstanbul boğazını yüzerek geçmiştir¹.

İyi Bir Terziydi

Şeyh Hamdullah aynı zamanda iyi bir terzi idi. Diktiği kaftanların dikiş yerlerini bulmakta zorluk çekerlerdi. II. Bayezid'in şehzadeligi sırasında Şeyh Hamdullah kendi elleri ile diktiği ve hediye olarak verdiği kaftanda dikiş yerleri gizlenmişti².

Yazdığı Kur'an-ı Kerim sayısı kırk yedi, en'am-ı şerif, evrat, ezar ve cüzlerin sayısı bini bulmaktadır. Ayrıca Mushaf-ı şerif ile deri üzerine yazdığı Meşarık-i Şerif'i vardır. Bunlardan başka irili ufaklı eserleri bulunmaktadır³.

Bayezid Amasya'da vali iken, maiyetindeki bir sipahinin kendi tazısının Bayazid'inkini geçmesi için, şeyhe yazdırdığı muska hikâyesi..., Üsküdar'dan kayıkla İstanbul'a geçerken parası olmadığından kayıkçıya bir (V) vav yazıp vermesi ve kayıkçının bunu satarak zengin olması ve kayıkçının kayığına binen Şeyh'ten para yerine Vav istemesi hikâyeleri halk arasında halen yankılanmaktadır⁴.

Yavuz Sultan Selim'in Bayezid ile çekişmesi üzerine⁵ Yavuz'a küsmüş ve açıkça tenkit etmekten çekinmeyerek İstanbul civarındaki Alemdağ'ının Sarı Kadı Köyü'ne çekilmiş, Kanuni zamanına kadar İstanbul'a inmemiştir.

1 Yalçın Özalp, (Derleyen), *Adım Adım Amasya, Emel, Günlük, Siyasi, Gazete, 6 Nisan 1963, Yıl-45, Sayı-1179, Dizildiği ve Basıldığı Yer, Emel Matbaası, Amasya, 6 Nisan 1963 tarihinde başlayan makale "Adım Adım Amasya" başlığı altında 141 sayı devam etmiştir.*

2 Ekrem Hakkı Ayverdi, *Fatih Devri Hattatları ve Hat Sanatı*, İstanbul Matbaası, İstanbul 1953, s. 66.

3 A. Süheyl Ünver, *Fatih Devri Hattatlarından Amasya'lı Hamdullah Efendi ve Tıp Tarihimizdeki Yeri*, A. Süheyl Ünver, *Kitab-ul cerrahiye-i İlhanîyye*; A. Süheyl Ünver, *Türk Yazı Çeşitleri*; İ. Hakkı Baltacıoğlu, *Türklerde Yazı Sanatı*; Melek Celal, *Şeyh Hamdullah*; Osman Şevki, *Osmanlı Tababet tarihi*, sah. 53.

4 Yalçın Özalp, (Derleyen), *Adım Adım Amasya, Emel, Günlük, Siyasi, Gazete, 6 Nisan 1963, Yıl-45, Sayı-1179, Dizildiği ve Basıldığı Yer, Emel Matbaası, Amasya, 6 Nisan 1963 tarihinde başlayan makale "Adım Adım Amasya" başlığı altında 141 sayı devam etmiştir.*

5 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Bayezid II", *İA*, II, s.392.

Kanuni tahta geçtiğinde İstanbul'a dönmüş, Kanuni'nin iltifatına rağmen, yazmasını istediği Mushaf-ı Şerif-i, ihtiyarlığını ileri sürerek yazmamış, Amasyalı Celalzâde Muhiddin'i tavsiye etmiştir. Şeyh'in Zeyniye tarikatına temayüllü olduğu kaynaklardan anlaşılmaktadır⁶.

Hicrî 926 (M 1519)'da vefat eden Şeyh, Üsküdar'da Karaca Ahmet mezarlığına defnedilmiştir. Rivayete göre, bütün ömrü boyunca, açtığı kalemlerin yongalarını biriktirerek cenaze suyunun bununla ısıtılmasını vasiyet etmiştir.

Asırlarca hattatların ziyaretgâhı olan mezarında hattatlığa yeni başlayacaklar Şeyh'in ruhuna Fatiha okur, onun meşklerine bakar, bir sülüs bir nesih kalemi açarak kâğıda sarar ve Şeyh'in kabri üzerinde elleri ile açtığı iki parmak derinliğindeki çukura "Selat-ü selam ve ta'zim-i istimdâd ve ihtirâm" ile gömer. Bir cuma gecesinden ertesi cuma gecesine kadar yani bir hafta sonra kazıp koyduğu yerden kalemleri çıkarır. Her yazı yazmaya başladığı zaman teberrüken bu kalemlerle bir satır yazar, sonra diğer kalemle devam eder. Böylelikle en iyi netice alınır⁷.

Hattat Şeyh Hamdullah'ın Hocalığı ve Sanatı

Hattat Şeyh Hamdullah hocalığını ve bu sanatta olan katkılarının hangi safhalarda gerçekleştiğini belirlemeye çalışalım. Her şeyden önce hat sanatını öğrendiği ve öğrettiği yer olan Amasya'nın Anadolu Selçuklu Dönemi ve sonrasında Beylikler ve Osmanlı Türk sanat ve kültürünün gelişmesine katkı yapan en önemli merkezlerden biri olduğu kaydedilmelidir. Güzel yazı / hat sanatı öğrenme zevk ve geleneğinin Amasya'da yayılmasında ilk fetih yıllarında ve daha sonra Türkistan ve diğer kültür merkezlerinden Amasya'ya gelerek yerleşen hattatların önemli rolleri olmuştur. Şeyh Hamdullah'ın sanat hayatında Amasya ve İstanbul olmak üzere iki dönem vardır⁸. Yakut döneminin hakim ol-

6 Ekrem Hakkı Ayverdi, *Fatih Devri Hattatları ve Hat Sanatı*, İstanbul Matbaası, İstanbul 1953, s. 67.

7 Yalçın Özalp, (Derleyen), *Adım Adım Amasya, Emel, Günlük, Siyasi, Gazete, 6 Nisan 1963, Yıl-45, Sayı-1179, Dizildiği ve Basıldığı Yer, Emel Matbaası, Amasya, 6 Nisan 1963 tarihinde başlayan makale "Adım Adım Amasya" başlığı altında 141 sayı devam etmiştir.*

8 İsmail Baykal, "Hattat Şeyh Hamdullah", *Yedi Gün*, XI/276, İstanbul 1938.

duğu başlangıç devri yazılarını Amasya'da, kendi üslubu ile yazdığı eserleri de İstanbul'da vermiştir. Şeyh Hamdullah eserlerinin çoğunu murakka ve kıt'a olarak yazmıştır. Koltuklu sülüs nesih kıtanın Türk zevkine uygun şekil ve ölçüsünü de ortaya koymuştur. Kendisinden sonra gelen bütün hattatlar onu aynen taklit etmişlerdir. Şeyh Hamdullah yazı üslubu harflerin tenasübü, aralıkları, kelimelerin satıra diziliş vaziyetleri yeniden düzenlenmiş, akıcılık, canlılık, kıvraklık ve sevimlilik getirilmiştir. Böylece Yakut tarzı yazılardaki durgunluk giderilmiştir. Yakut tarzı yazılar hattın güneşi olarak kabul edilen Ahmed Şemseddin Karahisari istisna edilirse Şeyh Hamdullah mektebinin yaygınlaşmasıyla devrini tamamlamıştır¹. Bundan sonra bütün hattatlar Şeyh Hamdullah'ın üslubuyla yazı yazmaya gayret etmişler ve çok başarılı olmuşlardır.

Şeyh Hamdullah'ın eserlerinde canlılığı ve bütünü meydana getiren unsurlardan uyum ve birlik göze çarpmaktadır. Harflerle kelimeler birbiriyle kaynaşarak satır nizamında tek bir gövde gibi durmaktadır.

Ekrem Hakkı Ayverdi, Şeyh Hamdullah ile ilgili mütalaasında “Şeyh hattında görülen ince hususiyetler ve sanat vadisine verdiği büyük ve şahane ahenkten başka, teknik safhada kalem-i münharif, yani eğri keserek o devre kadar yeknesak olan yazı kalınlıklarını, harf ve kelimelerin ufki (yatay) ve şakuli (dikey) kısımları ile baş ve sonlarında çeşnili bir kalınlık ve hareket verdiğini” söyler.

Şeyh Hamdullah'ın talebelerinin sayısı bilinmemektedir. Bu talebeleri arasında sultan, şehzade, devlet adamı, âlim, meşayih ve şairlerin de yer aldığı bilinmektedir. Tezkirelerde adı geçen kırk üç talebesi arasında oğlu Mustafa Dede ile damadı Şükrullah Halife, bu mektebin önemli temsilcileridir². Şeyh Hamdullah'tan sonra gelen Osmanlı hattatları bu ekolde yer almışlar ve yeni üslup ve şiveler yaratmışlardır. Bu usul, beş asır Osmanlı yazısını, bütün İslam âleminin yazılarından ayıran mümeyyiz bir vasıf olarak kalmıştır.

Şeyh Hamdullah ise kendi alanında adeta Le-

onardo da Vinci (1452-1519) konumundadır. Şeyh Hamdullah 1429-1519 kendi zamanında yaşayan bu dahi İtalyan Rönesans ressamınının “Ustasını geçemeyen çırağın Allah belasını versin” sözünü san-ki duymuş gibidir.

Eserleri

Şeyh Hamdullah hayata veda ettiği zaman, geride 30 Mushâf-ı Şerif, 50 En'am-ı Şerif ve cüz, 121 mûrakka ve kıt'a 8 ilmî eser, 6 dua mecmuası bırakmıştır. İlim ve sanat dünyamıza bilhassa altı nevi yazıda eserler vermiştir. 47 adet Mushaf-ı Şerif, Meşarık ve Mesahib-i Şerif, bine ulaşan Enam, Kehf, Nebe sureleri, tomar kıt'a ve murakka yazmıştır. Mimaride tezyini bir unsur olan celi yazılarla pek az meşgul olmakla beraber bilinen celi yazıları İstanbul'un Firûz Ağa Camii, Davut Paşa Camii, Bayezid Camii kitabeleri ile Edirne Bayezid Camii kitabeleri onun eseridir.

KAYNAKLAR

- ALDERSAN, Anthany Dalphin, *Bütün Yönleriyle Osmanlı Hanedanı*, (Çev. Şerafettin Severcan), İz Yayıncılık, İstanbul 1998.
- AYVERDİ, Ekrem Hakkı, *Fatih Devri Hattatları ve Hat Sanatı*, İstanbul Matbaası, İstanbul 1953.
- BALTACIOĞLU, İsmayıl Hakkı, *Türklerde Yazı Sanatı*, Ankara 1958.
- BAYKAL, İsmail, “Hattat Şeyh Hamdullah”, *Yedi Gün*, XI/276, İstanbul 1908.
- CELAL, Melek, *Şeyh Hamdullah*, İstanbul 1948.
- DERMAN, Uğur, “İslam Kültür Mirasında Hat Sanatı”, *İr-cica*, İstanbul 1992.
- Hüseyin Hüsameddin, *Amasya tarihi* Cilt. III.
- İRTEM, Süleyman Kani, *Türk Kemankesleri*, İstanbul, 1938.
- Müstakimzade Süleyman Sadettin Efendi, *Tuhfe-i Hattatin*, Türk Tarih Encümeni Yay. Devlet Matbaası (Neşir. Mahmud Kemal İnal) İstanbul 1928.
- ÖZALP, Yalçın (Derleyen), *Adım Adım Amasya*, Emel, Günlük, Siyasi, Gazete, 6 Nisan 1963, Yıl-45, Sayı-1179, Dizildiği ve Basıldığı Yer, Emel Matbaası, Amasya.
- RADO, Şevket, *Türk Hattatları*, Yayın Matbaacılık, İstanbul 1984.
- SERİN, Muhittin, *TDVİA, TDV Yayını*, İstanbul 1998, c. XVII.
- SERİN, Muhittin, *Hattat Şeyh Hamdullah-Hayati, Talebeleri, Eserleri*, Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı, İstanbul 1992.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, “Bayezid”, *İA II*, 392.
- ÜLKER, Muammer, *Başlangıçtan Günümüze Türk Hat Sanatı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara 1987.

1 İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, *Türklerde Yazı Sanatı*, Ankara 1958, s. 42.

2 Süleyman Kani İrtem, *Türk Kemankesleri*, İstanbul 1938, s.22.

Daha önce kaleme aldığımız Üç Ünlü Türkü ve Âşık Hüseyin ile Gayrı dayanamam ben bu hasrete adlı türkülerin Erçeneli Âşık Hüseyin'e ait olduğunu, Acem Kızına bağlı olarak Gayrı dayanamam ben bu hasrete adlı türkünün yakılış hikâyesini önce yayınladığımız yazılarda anlatmıştık. Bu yazımızda da Âşık Hüseyin'in Acem Kızının arkasından söylediği: Bilemedim kıymetini kadrini / Hata benim günah benim suç benim dizeleriyle başlayan türküyü ilgili tespitlerimizi değerlendireceğiz. Ancak bu değerlendirmeye geçmeden önce türkünün hangi şartlarda yakıldığını kısaca özetlemek istiyorum:

Adana'nın Ceyhan ilçesinde bir pavyonda başlayan Âşık Hüseyin ile Acem Kızı arasındaki gönül bağı imkânsızlıklar nedeniyle bir türlü mutlu sona ulaşmaz. Engeller artarak devam eder. Günlerden bir gün Acem Kızının Ceyhan'dan Adana'ya gitmesi ise engellere bir engel daha katar.

Acem Kızının Adana'ya gittiğini öğrenen Hüseyin yollara düşer. Az gider uz gider. Yaya yapıldak varır Adana'ya. Fakat ne acı ki Acem Kızının olduğu yere bir türlü yaklaşamaz. Ona ulaşmak için uzun zaman Adana kahvelerinde saz çalıp türkü söyler. Sonunda bir fırsatını bulur Acem Kızına ulaşır. Acem Kızı, Âşık Hüseyin'den kendisini kaçırmasını ister. Hüseyin kaçırsa ki nereye götürecektir, hem fakir, üstelik evli. Onun için oyalamaya başlar. O sırada Maraş beylerinden biri Adana'ya gelir, Acem Kızının güzelliğini, şanını, şöhretini duyar. Çalıştığı tiyatroya gider. Acem Kızı ile tanışır, onu pavyon hayatından kurtarıp hanım yapacağını söyler. Acem Kızı da o hayattan bıktığı için Maraş beyinin teklifini kabul eder. Âşık Hüseyin'den de artık ümidini kesmiştir. Maraş beyi tiyatroya sahibine bolca para verip Acem Kızını götürür. Âşık

HüseyiÂ tiyatroya gelir ki ne görsün, Acem Kızı gitmiş. Bunun üzerine alır sazı eline vurur teline: Bilemedim kıymetini kadrini / Hata benim günah benim suç benim dizeleriyle başlayan türküsünü irticalen dört kıta olarak söyler. Fakat boşuna... Artık tavşan yamaca çoktan geçmiştir.

Acem Kızı, Maraşlı beyle birlikte gider, ev hanımı olur, çoluk çocuğa karışır. Daha sonra Acem Kızının çocuklarından biri Maraşlı hemşehrileri tarafından devletin önemli bir makamına getirilir. Âşık Hüseyin de bu hasrete dayanamaz, karısının ve çocuklarının yanına döner. Çevreden utandığı için karısını ve çocuklarını alır, evini yükletir, Afşin'in Erçene köyüne, elinin, aşiretinin içine döner. Erçeneli Hüseyin memleketine göçtükten sonra 1945 yılında da vefat eder.

İşte Bilemedim kıymetini kadrini / Hata benim günah benim suç benim türküsünün yakılma hikâyesi böyle. Neşet Ertaş'ın bozlak formunda okuduğu, ünlendirdiği bu türkünün, piyasada, MESAM'da söz ve müziği Neşet Ertaş adına kayıtlı. Piyasadaki sözleri beş dörtlük, son iki dörtlükte içerikler aynı. Garip mahlasıyla tapşırması da son dörtlükte. O dörtlük şöyle:

“Sana karşı benim bir sözüm yoktur

Haklısın sevdiğim kararın haklıdır

Garib'im derdimin dermanı yoktur

Hata benim günah benim suç benim”

Bilindiği gibi Neşet Ertaş şiirlerinde “Garip” mahlasıyla tapşırır. Yukarıdaki dörtlüğün üçüncü dizesinde bu uygulamayı yerine getirmiş. Şiire de imzasını atmış. Bu açıklamadan sonra Neşet Ertaş ve Âşık Hüseyin adına kayıtlı sözlere bakalım:

Neşet Ertaş adına kayıtlı sözler:

1

Bilemedim kıymetini kadrini
Hata benim günah benim suç benim
Elim ile içtim derdin zehrini
Hata benim günah benim suç benim

2

Bir günden bir güne sormadım seni
Körümüş gözlerim görmedim seni
Boşa Mecnun eylemişim ben beni
Hata benim günah benim suç benim

3

Bilirim suçluyum kendi özümden
Gel desen gelirdim senin izinden
Her ne çekti isen benim yüzümden
Hata benim günah benim suç benim

4

Bilirim sevdiğim kusurun yoktur
Sana karşı benim hayalim çoktur
Haklısın sevdiğim kararın haktır
Hata benim günah benim suç benim

Âşık Hüseyin adına kayıtlı sözler:

1

Bilemedim kıymetini kadrini
Hata benim günah benim suç benim
Eliminen içtim aşkın zehrini
Hata benim günah benim suç benim

2

Körümüş gözlerim görmedim önü
Boşuna yormuşum eyvah ben beni
Bilirim göremem bir daha seni
Hata benim günah benim suç benim

3

Kader aramıza çekti bir perde
Yoksulluk düşürdü çaresiz derde
Affetmem kendimi ulu mahşerde
Hata benim günah benim suç benim

4

Hüseyin'i yandırdın yâr ataşlara
Daha sürme çekme kalem kaşlara
Vursam da başımı taştan taşlara
Hata benim günah benim suç benim

5

Sana karşı benim bir sözüm yoktur
Haklısın sevdiğim kararın haktır
Garip'in derdinin dermanı yoktur
Hata benim günah benim suç benim

Yukarıda karşılıklı olarak verdiğimiz sözler incelendiğinde Neşet Ertaş adına kayıtlı sözlerin ilk dördüğü ile Âşık Hüseyin adına kayıtlı ilk dördüğüün sözleri aynı. Bire bir örtüşüyor. Neşet adına kayıtlı sözlerin 4. ve 5. dördüğü daha önce de söylediğimiz gibi içerik olarak aynı¹. Farklı olan 3. ve 4. dördükler. Neşet Ertaş okuduğu türkünün ikinci dördüğüün ilk dizesinde: *Bir günden bir güne sormadım seni*, Âşık Hüseyin aynı dizede: *Körümüş gözlerim görmedim önü*. İkinci dizede Neşet Ertaş: *Körümüş gözlerim görmedim seni*, Âşık Hüseyin: *Boşuna yormuşum eyvah ben beni*. Neşet Ertaş 3. dizede: *Boşa Mecnun eylemişim ben beni*, Âşık Hüseyin: *Bilirim göremem bir daha seni* dedikten sonra *Hata benim günah suç benim* döner ayaklı

1 Neşet Ertaş adına kayıtlı sözlerin 4. ve 5. dördüğü içerik olarak aynı. Fakat Neşet Ertaş her nedense beşinci dördükte tapşırılmış. Niye? Nedenini düşünmek gerek.

dize ile dördük tamamlanıyor.

Neşet Ertaş ile Âşık Hüseyin'e ait yukarıda verdiğimiz ikinci dördüğüün dizeleri birbiriyle karşılaştırılırsa Neşet Ertaş ustalıklı sözlerin bire bir örtüşmesini engellemek için güzel bir ustalık göstermiş. Küçük değişiklikler yaparak temayı muhafaza etmiş, ikinci dördüğüün Âşık Hüseyin'in dördüğüünden farklı olması için olanca gayret göstermesine rağmen istenilen ölçüde başarılı olamamıştır. Zira ikinci dördüklerdeki dizeler incelendiğinde dizeler arasında olağan üstü bir farklılığın olmadığı görülecektir. Türkünün Âşık Hüseyin tarafından Acem Kızının arkasından söylendiği düşünülürse Neşet Ertaş'ın birinci ve ikinci dördüklerindeki bu benzeşler oldukça dikkat çekici...

Biz bu benzeşten hareketle farklılıkları ortaya koymak için tespit ettiğimiz sözlerin tamamını

karşılıklı olarak yukarıda kayda geçtik. İncelenirse dörtlükler arasındaki fark açıkça görülecektir. Mesele dörtlükler arasındaki fark, Âşık Hüseyin ile Neşet Ertaş tapşırması değil. Sözlerin kime ait olduğudur. Bizim iz sürerek tespitlerimize göre; sözler Erçeneli Âşık Hüseyin'in Acem Kızının arkasından söylediği dörtlüklerdir. Daha önce bahsettiğimiz gibi Acem Kızının arkasından önce *Gayri dayanmam ben hasrete* sonra da: *Bilemedim kıymetini kadrini / Hata benim günah benim suç benim* türküsünü söyler. Adı geçen her iki türkünün sözlerinin genel bir değerlendirilmesi yapılırsa sözlerin birbirini müthiş bir şekilde tamamladığı görülür. Yani türkülerin yakılış hadisesinin birbiriyle ilintili olduğu hemen hissedilir. Daha önceki yazımızda anlattığımız¹ Acem Kızı hikâyesindeki dramatik olay göz önüne getirilirse, sözlerin yaşanan hadiseyle doğru orantılı ve müthiş bir bütünleşme içinde olduğu çok açıktır. Her kim bu hadiseyi yaşamış olsa Acem Kızının arkasından böyle olmasa da buna yakın dörtlüklerle duygularını dile getirir.

Sonuç: Türkü TRT repertuarına girmemiş. MESAM (Müzik Eserleri Sahipleri Meslek Birliği) kayıtlarında uzun hava *Hata benim* adıyla Neşet Ertaş adına kayıtlı. Son dörtlükte Garip mahlasıyla tapşırarak sözlere de sahip çıkıyor. Tıpkı Acem Kızının sözlerine sahip çıkıp *Avrupa kurban olsun karakasına* diye başlayan dörtlüğü bara gelen bayana söylediği gibi² bunu da Leyla'ya söylemiş oluyor.

Acem Kızı hikâyesinin 1935 -1945 yılları arasında yaşandığını, türkünün de o yıllarda söylendiği bilinmektedir. Diğer türkülerin ortaya çıkışı da Acem Kızıyla ilgilidir. Acem Kızı olmasaydı *Gayri dayanmam ben bu hasrete / Bilemedim kıymetini kadrini* adlı türküler söylenmeyecekti. Türkünün söylendiği dönemle Neşet Ertaş'ın yaşadığı zaman arasında önemli bir fark var. Türkü 1935–1945 yılları arasında söylendiyse Neşet Ertaş'ın doğduğu yılı düşünmek gerek. Ertaş'ın doğduğu yıl 1938. Kısaca türkü söylendiğinde Neşet Ertaş sabi sübyan. Akıl balığ bile değil. Peki, o zaman bu türküyü Neşet Ertaş ne zaman, nerede, nasıl söyledi?

Daha önce *Bilemedim kıymetini kadrini / Hata*

benim günah benim suç benim türküsüyle ilgili düşüncelerimizi söylemiş, Âşık Hüseyin'in Acem Kızının arkasından söylediği türkülerden biri olduğunu ifade etmiştik. Araştırmalarımız sonucunda Neşet Ertaş'ın adı geçen türküyü hangi şartlarda söylediğinin hikâyesine ulaştık. Uydurulan hikâye ile türkünün Neşet Ertaş'a nasıl mal edildiğine de şahit olduk. Hikâye Dilek Üğüden³ tarafından kaleme alınmış. Şimdi kaynaklarda konuyla ilgili tespitlerimize bakalım. Hikâye şöyle: “Neşet Ertaş, Leyla'ya gönül verir. Babası buna şiddetle karşı çıkar. Ve oğluna ‘evladım’ redifli türküsünü söyler⁴:

*Temiz ruhlu saf kalplisin şöhretsin
Hakkın vardır evlenmeye evladım
Mevlâ'm sana yapanları kahretsin
Aslı bozuk alma dedim evladım
Dokunsalar nazif tene kir gelir
Bizden önce ceddimize ar gelir
Köle olmak şanıma zor gelir
Aslı bozuk alma dedim evladım*

Babasının Leyla'ya ‘*aslı bozuk*’ demesi, Neşet Ertaş'ı inanılmaz yaralar. O da babasına ‘*ana*’ ile cevap verir:

*Ulu arıyorsan analar ulu
Sevmişiz biz onu olmuşuz kulu
Analar insandır biz insanoğlu
Aslı bozuk deme gel şu insana
Aşk kimden aldın sevgiyi kimden
Aslı bozuk deme gel şu insana
Soracak olursan eğer ki benden
Aslı bozuk deme gel şu insana
Yazımızı felek yazdı Mevlâ'dan değil
Senin dediklerin evladan değil
Her hata suç bende Leylâ'dan değil
Aslı bozuk deme gel şu insana*

Muharrem Ertaş oğlunun bu ‘*ulu ana*’ göndermesine boyun eğer ve şöyle der:

*Küsmedim Neşet'im kabrettim sana
Baban değil miydin sormadın bana
Olan olmuş yavrurum ne deyim sana
Sen aklını yitirmişsin evladım*

Neşet Ertaş babasının isteksizliğine rağmen

1 Halil Atılğan, Üç Ünlü Türkü ve Âşık Hüseyin.

2 Halil Atılğan Acem Kızına Dörtlükleri Kim Dedi. Erciyes Dergisi S. 438, s. 1, Haziran 2014.

3 Kaynak <http://listelist.com/neset-ertas-turkusunun-hikayesi>.

4 <http://listelist.com/neset-ertas-turkusunun-hikayesi>.

Leyla ile evlenir. Ancak bir süre sonra ayrılırlar. Bu iki büyük sanatçı (aynı zamanda da baba-oğul) arasındaki şiirsel atışma, bu ayrılıktan sonra da sürer. Neşet, Leyla'ya hatanın kendisinde olduğunu, nedamet duyduğunu söyler arkasından o ünlü türküyü havalandırır. *Bilemedim kıymetini kadrini / Hata benim günah benim suç benim / Eliminen içtim derdin zehrini / Hata benim günah benim suç benim* diyerek türküyü nedamet duygularını anlatır. “

İşte *Hata benim günah benim suç benim* türküsünün ortaya çıkmasına sebep budur. Neşet Ertaş'ın Leyla ile arasındaki yaşanan olaya hikâye yamanmıştır.

Neşet Ertaş'la Leyla arasındaki hikâye doğrudur. Babası Muharrem Ertaş, Leyla ile evlenmesine karşı çıkar. *Aslı bozuk evladım alma* diyerek duygusunu türküyü dile getirir. Sonuçta Muharrem Ustanın attığı taş yerini bulmaz. Neşet, Leyla ile evlenir. Bu hadise baba ile oğul arasını açar. Uzun müddet konuşmazlar.

Acem Kızıyla Âşık Hüseyin'in, Neşet Ertaş'la Leyla'nın yaşadıkları olay birbiriyle aynı. Fakat türkünün Âşık Hüseyin'in tarafından çok önce söylendiği bir gerçek. Bu gerçek düşünülürse türküyü Neşet Ertaş'ın söylemediği ortaya çıkar. Kısaca türkü Âşık Hüseyin tarafından söylenmiş. Neşet, Garip tapşırmasıyla türküyü sahip çıkmış. Tespitimize göre türkünün sözlerinde bazı değişiklikler yaparak kendisine mal etmiş. Yaşadığı Leyla hadisesiyle sözlerin bütünleşmesini düşünmüş. Nitekim düşüncesinde de başarılı olmuştur. Zira sözler yaşanan hadiseyle çok ilintilidir. Uzun lafın kısası Neşet Ertaş Erçeneli Hüseyin'in Acem Kızının arkasından söylediği *Bilemedim kıymetini kadrini / Hata benim günah benim suç benim* dizeleriyle başlayan sözleri yaşadığı hadiseyle özdeşleştirerek haksız yere türküyü sahip çıkmıştır.

Bilindiği gibi o yıllarda eser sahiplerine gösterilen hassasiyet yok denecek kadar azdı. Ali'nin külâhının Veli'ye, Veli'nin külâhının Ali'ye giydirildiği dönem. Telif hakları yasası yok. Sanatçılar yaptığı eserlere sahip çıkamıyor. Bir kör dövüşü anlayışı ile sanatçı kısa zamanda adını halka duyurmaya çalışıyor. İşte onlardan biri de Neşet Ertaş. O, *köprüden geçti gelin, mühür gözüm seni el-*

den, seher vakti çaldım yârin kapısını, Zahidem, ne güzel yaratmış seni yaradan plâklarıyla sesini dalga dalga Anadolu'ya duyurdu. Ankara Radyosunda Yunus Karaca¹ vasıtasıyla Emin Aldemir ile tanışması Ankara Radyosunda mahalli sanatçı sıfatıyla bantlar yapmasını sağladı. Yaptığı bantlar ününe ün kattı. Aranan sanatçılar arasında yerini aldı. Ünlü olması okuduğu eserlerin bazılarının sözlerine de sahip çıkmasına vesile oldu. *Seher vakti çaldım yârin kapısını*, söz Sivas'ın Şarkışla ilçesinin Kılıççı köyünden Âşık Ağâhi'ye, *çırpınıp da şan ovaya çıkınca* Kahramanmaraş'ın Elbistan ilçesinin Erçene köyünden Âşık Hüseyin'e,² *kova kova indirdiler yazıya* Âşık Kerem'e, *abu gözlerini sevdiğim dilber* Karacaoğlan'a, *Zahide* ise Kırşehir'in Çiçekdağı ilçesinin Ortahacıahmetli köyünden Arap Mustafa'ya ait olmasına rağmen Neşet Ertaş sahiplendi. Yani Neşet Ertaş bu tür sahiplenmelerde şaibeli. Böyle olduğu düşünüldüğünde bu türküyü de sahip çıkmıştır diyor, söze son noktayı koyuyorum.

Sonuç ne olursa olsun Âşık Hüseyin'in adı geçen türkülerini insanlık var oldukça yaşayacak, öne çıkan önemli eserler arasında yerini alan, söyleyenleri mest eden özelliklere sahip türküler olarak varlığını koruyacaktır. Kısaca Âşık Hüseyin *Acem kızı, gayri dayanmam ben bu hasrete, bilemedim kıymetini kadrini* gibi güzel türkülerini repertuvarımıza kazandıran adsız kahramanlardan biri. Bu çalışmayla adsız kahraman Âşık Hüseyin'in *bilemedim kıymetini kadrini, hata benim günah benim suç benim* adlı türküsünü değerlendirerek hakkı hak sahibine teslim etmeye çalıştık. Bu tespitimizin aksi ispat edilinceye kadar adı geçen türkünün sahibi Âşık Hüseyin'dir. Zira şimdye kadar adı hiç duyulmayan Âşık Hüseyin önce söylediğimiz gibi gerçekten isimsiz bir kahraman. Söylediği Acem kızı türküsünün çok ünlenmesine rağmen Âşık Hüseyin adının ilk defa duyulması büyük bir talihsizlik... Bizim tespitlerimizden sonra inşallah bu talihsizlik zinciri kırılır. Âşık Hüseyin, adı geçen türkülerini varlığını korur, biz de böylece haklının hakkını hak sahibine teslim etmiş oluruz.

1 Yunus Karaca o yıllarda Ankara Radyosunda bağlama sanatçısı olarak görev yapıyor.

2 İrfan Can, Çukurova'dan Dünyaya Kadiri. Mart 2006, S. 19. s. 64.

Eskiden plastiğin bu denli hayatımıza girmediği günlerde, her evin bahçesinde az da olsa yetiştirilen ürünlerden biri de su kabağıydı. Genelde su kabı ve saklama kabı yapmak için üretilen su kabağının çeşitli yerlerde kullanıldığı görülür.

Bu yazıda Mersin'in Anamur ve Bozyazı ilçeleri özelinde, su kabağının kullanıma hazırlanması, kullanım alanları ve su kabağıyla ilgili sözlü kültür ürünlerine yer verilmiştir.

Su kabağı olgunlaştıktan sonra koparılır. Güneş gören bir yerde ahşap rengini alması ve iyice kuruması için bekletilir. Kabağın sapına ceviz girebilecek büyüklükte bir delik açılır. İçine bir avuç çakıl ve biraz ılık su konur, birkaç defa sağa sola sallanarak çalkalanır. Kabağın “*sanı*” denilen lif ve çekirdekleri ezilerek dışarı çıkarılır. Daha sonra ağzına kadar su doldurulur. Birkaç gün sonra su yenilenir. En az iki hafta boyunca suyun değiştirilmesi gerekir. Böylece kabağın içinde kalan son kalıntılar ve kokusu geçmiş olur. Su kabağını su kabı olarak kullanabilmek için yapılan bu işe “*işleme*” ya da “*alıştırma*” denir (KK10).

Su kabağının kapağına “*tıkaç*” denir. Tıkaç mısır koçanından, kızılçam kabuğundan ya da kızılçam kozalağının tazesinden yapılır. Kabağın tıkaçı, bir iple boynuna bağlanır. Büyükler, akranlarına göre boyu kısa, kilosuna biraz fazla olan çocukları, “*Kabak tıkaçı bu!*” diyerek severler. İşlenen kabağa çeşme, pınar, dere vb. yerlerden su doldurulur. Kapağı olmayan kabağın ağzına çevrede kolay bulunan yarpuz ya da dut yaprağından birkaç tanesi iç içe bükülerek tıkanır. Kabaktaki yarpuz kokulu suyun ferahlatıcı etkisi vardır (KK10).

Su kabağı, genelde tek olarak elde taşınır. Küçük kabaklar boynundan ve altından tutularak götürülür. Büyük kabakların elde taşınması zordur. Bunun için kabağın boynuna kıl ip bağlanır, kabak sırtta alınır, ipin diğer ucundan tutularak götürülür. Bazen iki kabağa su doldurulur. Bir kişi iki kabağı da aynı anda taşıyabilir. Bunun için kabaklar bo-

yunlarından bir iple karşılıklı bağlanır. İp omuza atılır, kabağın biri önde, diğeri arkada taşınır. Aile kalabalık, çeşmede evden uzaksa sürekli çeşmeye gitmemek için fazla sayıda kabağa su doldurulur. Eşek ve katırların sırtına atılan heybelerin gözlerinde kabaklar taşınır. Su kabakları, pencere önü ya da balkon gibi evin serin yerlerine konur (KK10).

Su kabağının yetiştigi ortam, şekli, ağzının bıçakla açılması ve boynuna ip takılmasıyla ilgili olarak yörede söylenen bilmeceleler vardır:

*Derede teke bağlı,
Boynuzunu köke bağlı (KK2).*

*Kızın adı Medine,
Ağaca çıkar didine didine,
Allah'ım var eylemiş,
Boğazını dar eylemiş (KK6).*

*Allah yapar yapısını,
Demir açar kapısını (KK9).*

*Hey hey heyleli,
İp takması koleyli (KK17).*

Yörede “*kelime*” denilen; buğday, arpa vb. tahılların yetiştirildiği arazilere, hasat zamanı götürülen su kabağının dışına, suyu soğuk tutması için bezden bir kılıf dikilir. Kabağa su doldurulurken kılıfı suyla ıslatılır. Su kabağı, kelimedeki ekin biçerken “*sakızlak*” adıyla bilinen çitlembiklerin, “*çılmık*” denilen taze sürgünleriyle bastırılır. Bahşiş Yörükleri arasında söylenen, “*Yazın habanı, kışın su kabağını unutma.*” sözünde; nerede, hangi şartlarda olunursa olunsun, tedbiri elden bırakmamak gerektiği vurgulanır (KK10, KK26, KK27).

Su kabağından saklama kabı yapmak için şişkin tarafı geniş olan bir kabak, boynunun altından kesilir. Sanı boşaltılır. Dışı, esas malzemesi sığır dışkısı olan, yerine göre farklı malzemelerin eklendiği bir harçla sıvanır. Sığırın taze dışkısına, Anamur'un Yukarı Kükür köyünde kırmızı çamur

ve saman, Sarıova yaylasında kireçli toprak, Çukurabanoz, Demirören ve Bahçekoyağı köyünde kül, Bozyazı'nın Çopurlu mahallesinde buğday unu, Lenger'de arpa unu, Bahşiş Yörüklerinin çıktığı Barcın yaylasında ise "mezleki çamuru" karıştırılır. Sıvanın dökülmeden kuruması için, kabağın dışı bir bezle sarılır. Ağzına, kızılçam kabuğu ya da tah-tadan kapak yapılır. Dışı sıvalı olan kabakta sakla-nan yiyecek, uzun süre bozulmadan kalır. Çünkü içindekini serin tutar, dışına vurmasını engeller. Su kabağından yapılan saklama kabına "güb", "güdül", "gübeç", "çanak" ve "çömlek" adları verilir. Tereyağı, bal, pekmez, reçel, sumak, kırmızıbiber, kekik ve tuz konur. İçine konulan yiyeceğe göre de adlandırılır. Tereyağı konulan kabağa, genelde "yağ kabağı" denir. Bunun yanında Kızılaliler, Evciler ve Çukurabanoz ile Bozyazı'nın Çopurlu mahallesinde "yağ güdülü", Demirören'de "yağ gübü", Çamlıpınar'da "yağ gübeci" denir. Bal konulan kabağa, "bal kaba-ğı" denir. Ucarı'da incir reçeli konulan kabağa "he-leş gübeci", Güngören'de pekmez konulan kabağa "pekmez gübeci" denir. İçinde tereyağı olan kabak, evde serin yerlere, örneğin "örtülük" denilen ya-tak, yorgan vb. yığılan yüklüğün altındaki boşlu-ğa, dışarıda ise su gözlerine ve inlere konur (KK6, KK9, KK10, KK18, KK19, KK26, KK27, KK29, KK30, KK31, KK32, KK33).

Yörede "pise" ya da "püse" olarak bilinen kızıl-çam reçinesinin saklandığı kabağa da genelde "pise kabağı" denirken, Yukarı Kükür'ün Sazak mahal-lesinde "pise bardağı", Görpe mahallesinde "koksü çanağı" adıyla tespit edilmiştir. Katran konulan kabağa "gatıran gabağı", avcılarının barut koydukları kabağa ise "barut kabağı" denir (KK25, KK28, KK31).

Pise bardağı, su kabağının sapından yapılır. Sapı ince olan bir su kabağı boynundan kesilir. Bir tarafına ağız açılır. Ucu delinir, delikten ince bir ip geçirilerek bağlanır. İçine pise konur. Ahır-da kapının üst tarafına çakılan çiviye asılır. Şişkin tarafı küçük bir çömlek şeklinde olan su kabağı, boynundan kesilir. İç i temizlenir, pise kabağı ola-rak kullanılır. Demirören'de pise kabağının kırıl-

masını önlemek için dışına "kıl çapıt" sarılır. 20-30 cm uzunluğunda bir değneğin ucuna küçük bir ya-rık açılır. Açılan yarığa bir bez parçası geçirilerek değneğin ucuna dolandırılıp bağlanır. Hayvanların sırtına pise sürerken kullanılan bu fırçaya "bulağaç" denir. Pise kabağının içine konur. "Karanlık yerde karı/kadı oturur." bilmecesinin cevabı, pise kabağı-dır (KK10, KK25, KK26).

Beşiğin parçalarından biri de kabaktır. Beşiğe belenen çocuğun dışkısının ve idrarının toplandı-ğı kaba, "çocuk kevkisi", "çömlek" ve "güdül" adları verilir. Kışın çocuğa sancı olduğu zaman kevkinin içine pise, kekik ve köz konur. Közde ısınan pise ve kekik, çocuğu ısıtır ve sancısını alır. Çocuk kaka-sını yaptıktan sonra kevkinin iç i boşaltılır, koku-sunu alması için kekik yaprağıyla yıkanır (KK10).

Altı geniş olan kabaklardan keklük kafesi yapı-lır. Kafesin yanlarına keklüğün kafasını çıkarabilece-ği büyüklükte birkaç tane delik açılır, ağzına kapak yapılır (KK10).

Altı küçük, sapı ince ve uzun olan kabaklar, tas olarak kullanılır. Kabağın şişkin tarafı üstten kesil-ir, sanı dışarı atılıp temizlenir. Buna genel olarak "kevki" adı verilir. Banyo yaparken, çocuk kırıkla-nırken, çamaşır ve cenaze yıkarken, çeşmeden su içerken, su kabağını doldururken, süt ve pekmez kaynatılırken kullanılır.

Cenazenin yıkanmasında kullanılan kevkkiye Yukarı Kükür'de "şapşak", Güngören'de "gabak şap-şak", Kaşdişlen ve Çubukkoyağı mahallesinde "ta-balak" denir. Cenaze kaldırıldıktan sonra kevki kırılır. Bir daha kullanılması iyi sayılmaz. Cenazenin yıkandığı yere, üzerinde çöp bulunan iç i su dolu bir "kevki" konur. Burada üç gün kalır, gece olun-ca ölünün bu suyu içtiğine inanılır. Bozyazı'nın Tekmen mahallesinde bir an önce ölmesi istenen kişi için, "Kevki suyu dökülsün." diye beddua edilir (KK10, KK21, KK30).

Pekmez kaynatırken kullanılan kabağa, Kızılaliler'in Bağla mahallesinde "kevkir", Yukarı Kükür'ün Görpe mahallesinde ise "kevker" denir. Kevkirin altına çok sayıda küçük delikler açılır.

Pekmezi savurmaya yarar. Vücuduna fazla sayıda merminin isabet etmesi sonucu ölen kişi için, “*Kev-kire dönmüş.*” benzetmesi yapılıdır (KK28, KK33).

Su kabağı evlenme geleneklerinde de kullanılır. Yukarı Kükür’ün Sazak Mahallesi ile Çamlıpınar ve Karaçukur’da kız isteme günü öncesinde, akşamdan, ağılın önüne bir tane “*gatıran kabağı*” konur. Sabah davar ağıldan çıkarken kabağı devirip katranı dökerse, o kızın aileye uğursuzluk getireceğine inanılır. Kız istenmez. Kabak devrilmezse, “*Bunda bir hayır var.*” denir, kız istemeye gidilir (KK25, KK31, KK13).

Köprübaşı’nda gelin babasının evinden çıktığı zaman ata bindirilir. At, yedi adım attıktan sonra arkasında, içinde su bulunan bir kabak kırılır (KK8).

Karaağ’a da kız evinden birkaç kişi oğlan evinin haberi olmadan bir miktar külü elekte eleyerek su kabağına doldurur. Kabak, gelin alıcılarının geçeceği yol üzerindeki bir ağaca ya da evin çatısına görünmeyecek şekilde asılır. Kabağı hazırlayanlar, ellerindeki dolma tüfeklerle kabağına yakın bir yerde saklanırlar. Gelin alıcıları, kabağın asılı olduğu ağacın altından geçerken tüfeklerini ateşleyerek kabağı vururlar. Kabak parçalanır, içindeki kül, gelin alıcıların üzerine serpilir. Günümüzde eğlenmek adına yapılan bu uygulamada, eski Türk düğünleri ile ateş ve ocak kültürünün izleri görülür (KK14).

Yörede yaygın olarak anlatılan bir masalda da su kabağının ağaca asıldığı görülür. “*Tak Tak Eden Gabacık*” adlı masalda; biri kız, diğeri erkek iki kardeş anneleri öldükten sonra öksüz kalırlar. Baba, yeniden evlenir. Üvey anne, bir süre sonra çocukları istemez. Kocasından çocukları oduna götürdükten sonra ormanda bırakmasını ister. Baba çocuklarıyla birlikte odun kesmeye gider. Çocukları ormanda bir ine bırakır, inin ağzını sayla kapatır. Kabağın suyunu boşaltır. İne yakın bir ağacın dalına kabağı astıktan sonra evine döner. Rüzgârda sallanan kabak, ağacın gövdesine vurdukça “*Tak... Tak...*” diye sesler çıkarır. Çocuklar babalarının baltayla odun kestğini sanırlar. Bir süre sonra in-den çıkan çocuklar, ağaçtaki asılı kabağı görürler.

“*Tak tak eden gabacık, bizi aldatan babacık.*” diyerek yola koyulurlar... (KK4).

Su kabağından bahçelere ve ekinlere zarar veren yabancı hayvanları ürkütmek için bazı aletler yapılıdır. Bunlardan birine “*tangıldak*” adı verilir. İri bir su kabağının sapına dört tane delik açılır, açılan deliklerden iki kazık geçirilir, kazıkların ucuna ip, ipin ucuna ise ortadan ikiye ayrılan kargı ya da ince çıtalar bağlanır. Tangıldak, kelimedeki bir ağacın dalına, uygun ağaç yoksa 4 m. uzunluğunda bir sırtığın ucuna yatay yönde çakılan çıtaya asılır. Hafif bir rüzgârda bile sallanan kargılar, kabağına vurduğu zaman, kabaktan “*Tan... Tan...*” diye ses gelmeye başlar. Tangıldakın sesi uzaktan duyulur, domuzlar ürker, kelimeye girmezler (KK31, KK10).

Bir diğer alet de genelde “*gartlangabak*” adıyla bilinir. Karaçukur’un Ağaca Mahallesinde “*hortgabak*”, Yukarı Kükür’ün Bakara ve Görpe Mahallelerinde “*guggabak*”, Çamlıpınar’da “*gurggabak*” denir. İri bir su kabağının boynu ve altı daire şeklinde kesilir. Çekirdek ve lifleri çıkarılır. Altındaki delik, eski bir tuluktan ya da işkembe derisinden kesilen parçayla kaplanır. Derinin kenarları ahşap çivilerle, boşluk bırakmadan tutturulur. Derinin ortası delinir. Çiğ iplik delikten geçirilerek ucu düğümленir. İpin ortasını avuç içine alıp, ucuna doğru yavaş yavaş çekildiği zaman “*ga, ga, gag... gu, gu, gug... guğuk...*” sesleri çıkar. İşkembe derisinden yapılan gartlangabaktan daha güçlü sesler çıkar. İpin avucu acıtmaması ve hızlı çekilmesi için balmumuyla mumlanması gerekir. Akşam olunca kelimeye domuz girmesin diye belirli aralıklarla gartlangabak öttürülür. Gartlangabak, hoparlör yerine de kullanılır. Yukarı Kükür’ün Görpe Mahallesinde, iftar ve sahur vakitleri guggabak aracılığıyla duyurulur. Köyde saatin ve radyonun herkeste olmadığı günlerde, radyosu olan biri, iftar olduğu zaman “*tah-talı*” denilen balkona ya da dama çıkarak üç defa guggabak öttürür. Guggabak her evde bulunur. Köyden birinin ölmesi gibi önemli bir olay olduğu zaman, o evde, en az beş defa guggabak öttürülür (KK1, KK10, KK31, KK19, KK28).

Su kabağı, çocuk oyunlarında da kullanılır.

Bozyazı'nın uzak dağ köylerinden olan Kızılca ve Dereköy'de, kışın Cuma akşamları ve Kadir gecesinde Kızılca'da "kevkî sarkıtma", Dereköy'de "gabak sarkıtma" denilen bir oyun oynanır. Oyuncular akşam olunca bir evin çatısında toplanırlar. İçlerinden biri evinden su kabağı getirir. Kabak ortadan kesilir, iki tarafından delik açılır. 5-6 m uzunluğunda bir ip, deliklerden geçirilerek bağlanır. Oyunda kullanılacak olan kap hazırlanmış olur. Evler gezilir. Evin bacasından içeriye kap sarkıtılır. Kap, bacanın duvarlarına değerek ses çıkarır. Çocuklar bu sırada aşağıdaki tekerlemeyi hep bir ağızdan söylerler:

Kap sarkıttım ocaktan,

İnip varıp bucaktan,

Al perçemli oğlunuz olsun,

Eviniz bereketle dolsun.

Ev sahibi ocağın içine kadar inen kaba; kuru üzüm, kuru incir, ceviz ve badem vb. kuruyemişlerden koyar. Oyunculardan biri kabı yukarı çeker. Kap boş olursa evin bacasını yıkarlar, kabın ipini keserler, kap ocaklığa düşer. Ocaktaki kül evin içine yayılır (KK20, KK22).

Çocukların derede yüzerken iki kabağı koltuklarının altına alarak kolluk gibi kullandıkları, yüzmeyi öğrendikleri su kabakları, artık eskisi kadar yetiştirilmez oldu. Günümüzde özellikle turistik bölgelerde, turistler tarafından rağbet gören hediye eşyalar arasında yer alan su kabağının, kap kakak olarak yeniden yaygınlaşıp kullanılmasını beklemek doğru olmayabilir. Ancak, bir zamanlar çeşitli kullanım alanlarıyla halk kültüründe önemli bir yeri olan su kabağıyla ilgili derlemelerin, daha fazla zaman kaybetmeden yapılması ve yazıya geçirilmesinin kültürümüze katkısı olacaktır.

KAYNAK KİŞİLER

Adı, soyadı, doğum tarihi, doğum yeri, öğrenim durumu.

KK1:Adil Turgay, 1937, Ağlıca Mah./Karaçukur-Anamur, yok.

KK2:Alime Güneş, 1933, Bozdoğan-Anamur, okuryazar.

KK3:Atike Atik, 1943, Merkez Mah./Karaçukur-Anamur, ilkokul.

KK4:Ayşe Karadağ, 1941, Ormancık-Anamur, yok.

KK5:Ayşe Toslak, 1939, Kaledibi-Bozyazı, okuryazar.

KK6:Dursun Bal, 1945, Lenger-Bozyazı, yok.

KK7:Elif Gödeş, 1948, Kızılca-Bozyazı, ilkokul.

KK8:Emine Ay, 1925, Köprübaşı-Anamur, yok.

KK9:Emine Kurt, 1947, Rışvan Mah./Evciler-Anamur, yok.

KK10:Fatma Çağlar, 1953, Bakara Mah./Yukarı Kükür-Anamur, ilkokul.

KK11:Fatma Çevik, 1939, Çukurabanoz-Anamur, ilkokul.

KK12:Fatma Dahın, 1942, Güneybahşiş-Anamur, yok.

KK13:Hanife Şahin, 1939, Yivil Mah./Karaçukur-Anamur, yok.

KK14:Hasan Ali Ehliz, 1937, Karağa-Anamur, yok.

KK15:Hasan Doğan, 1933, Görpe Mah./Yukarı Kükür-Anamur, ilkokul.

KK16:Hasan Tok, 1929, Sazak Mah./ Yukarı Kükür-Anamur, okuryazar.

KK17:Havva Seymen, 1936, Ortaköy-Anamur, ilkokul.

KK18:Hüseyin Çoban, 1937, Çukurabanoz-Anamur, ilkokul.

KK19:Hüseyin Şah, 1936, Güneybahşiş-Anamur, yok.

KK20:İsa Kızmaz, 1943, Dereköy-Bozyazı, üniversite.

KK21:İsmail Yılmaz, 1942, Çubukkoyağı Mah./ Bozyazı, okuryazar.

KK22:Mahmut Şeftali, 1931, Kızılca-Bozyazı, yok.

KK23:Merve Şimşek, 1997, Kızılca-Bozyazı, lise.

KK24:Meryem Tanacı, 1928, Güneybahşiş-Anamur, yok.

KK25:Muhammed Tok, 1959, Sazak Mah./Yukarı Kükür-Anamur, üniversite.

KK26:Mustafa Şevik, 1944, Demirören-Anamur, ilkokul.

KK27:Nuh Çapın, 1954, Karalarbahşiş-Anamur, lise.

KK28:Osman Doğan, 1937, Görpe Mah./Yukarı Kükür-Anamur, ilkokul.

KK29:Osman Soy, 1938, Ucarı-Anamur, yok.

KK30:Osman Şen, 1924, Güngören- Anamur, okuryazar.

KK31:Salih Kütük, 1926, Çamlıpınar-Anamur, yok.

KK32:Şerif Tuncer, 1948, Çopurlu-Bozyazı, yok.

KK33:Yusuf Torin, 1948, Bağla M. Anamur, ortaokul.

Akkışla İlçemize yerleşenler, Oğuz -Türkmen oymaklarından Kuzugüdenliler olarak ifade edilmişlerdir. Kuzugüdenlilerin tarih sahnesinde etkili oldukları tarih 17. yüzyıl olarak gözükmektedir. Daha öncesinde Kuzugüdenlileri Oğuz Türklerinin Bayat boyundan gelen Reyhanlı ve Pehlivanlı oymakları ile birlikte olarak görüyoruz. Halep ve Şam bölgesindeki bu oymakların (aşiretlerin) Amik Ovasından Anadolu yayalarına doğru göç ettikleri tarihî vesikalarda görülmektedir.

Akkışla coğrafyasındaki en önemli yer adlarından biri Üsküdar Yaylasıdır. Kayseri ve Sivas arasına yerleşen ve Yeni İl adı verilen bölgeye yerleşen Bayat boyuna mensup Türkmen oymaklarının bu bölgeye resmî belgelere göre 16. yüzyılın ortalarında gelmiş olmaları lazım gelir. Çünkü, Yeni İl'in vergisi eskiden valide sultanların Üsküdar'da yaptırdıkları cami ve imaretlerin vakfına aitti. Daha sonraları Mekke-Medine'ye gönderilen Surre akçesine ayrılmıştır. O yüzden Bayat boyuna mensup bu aşiretlere Haremeyn-i Şerif Aşiretleri de denmektedir. Yeni İl Türkmenleri'ne bu yüzden Üsküdar Türkmenleri denilmiştir. Nedeni ise Yeni İl'in 1548'den 1584'e kadar Kanuni Sultan Süleyman'ın kızı Mihrimah Sultan'ın Üsküdar'daki camii ve imaretine 1584'ten sonra ise, III. Murad'ın anası Atik Valide Sultan'ın (Nurbanu Sultan) Üsküdar'daki camii ve imaretine vakfedilmiş olmalıdır.

Hareket hâlindeki bu Türkmen oymaklarının hemen yerleşik hayata geçmeleri beklenemez. 1804 yılında bugünkü Akkışla İlçesinin bulunduğu bölgede bir Kuzugüdenli nahiyesinin bulunduğu işaret edilmekle birlikte, bu durum Kuzugüdenlilerin bu gölgeye geliş tarihleri değil, yerleşik hayata doğru bir adım atmaları ile ilgilidir. Çünkü Kuzugüdenliler, Amik Ovasından Dulkadirli Beyliği topraklarına, oradan Orta Anadolu'ya sonradan dağıldılar ama 1690 yılında Avusturya seferinde hâlâ büyük bir topluluk hâlinde yer alıyor olmaları ki Kuzugüdenli Oymağı Bey Ağası Biberoglu Asaf Bey ve Kenan Bey maiyetlerindeki atlılarla se-

fere iştirak etmişlerdi.

Kuzugüdenliler, kendilerinin de içinde bulunduğu Pehlivanlı, Reyhanlı, İlbeyli, Tecirli gibi aşiretlerle de ortak hareket ediyorlardı. Bugün Akkışla bölgesinde gördüğümüz "İbeli" şeklindeki yer adları İlbeyli adının kısaltılmış biçimidir ve İlbeyli Türkmen aşireti ile tarihi birlikteliklerinin bir hatırası olarak durmaktadır.

16. yüzyılın büyük Türkmen oymakları arasında geçen Kuzugüdenlilerin peyderpey yerleşik hayata geçtikleri anlaşılıyor. 19. yüzyılın ortalarına kadar süren bu dönem oldukça sıkıntılı bir dönemdir. Osmanlı Devleti'nin konar göçer Türkmen aşiretlerini bir düzene sokma ve yerleşik hayata geçirme çabaları, Türkmenlerin değişik zamanlarda şekavette bulunmalarının önüne geçilmesi gereği bazı acı hadiselerin yaşanmasına da sebep olmuştur. O yüzden ki Dadaloğlu'nun

Hov dedi de yarıya düştü

Misis mehenk kurdu alasin açtı

Karahacılı da Kuzugüdenli

Şambayadı bile hem yalın kaçarlar

ifadesi bu dönemdeki yaşanan bu olaylara işaret eder.

Tarihî kaynaklar Kuzugüdenlilerin 18. yüzyılda Adana, Yüreğir, Tarsus, Sivas, Niğde, Nevşehir, Kırşehir, Sivas, Kayseri ve Rakka'da geniş bir aşiret olarak kayıt altına alıyor. Prof. Dr. Ahmet Uğur'un *Akkışla* isimli kitabında Akkışla'nın kuruluşunu anlattığı bölümde verdiği tarih de aşağı yukarı aynı tarihlerdir. Ahmet Uğur, kitabında şöyle diyor: "Akkışla'nın kuruluşu tahminen 200 sene evveldir. Kaynağımız ise Elifoğlularından kalma bir kabın kenarında eski yazı ile şöyle bir ibarenin olmasıdır: Elifoğlu milhim 1197. Bu sene 1393 oluşuna göre, 196 senelik bir geçmişi vardır. Takriben 1750-1780'dir. Elifoğlu Mülhim'in amcaoğlu olan Apraoğlu ise, bundan 15-20 sene evvel buraya gelip yerleşmiştir. Halkın gelişi Amik Ovası yoluyla Halep ve Orta Asya'dır. Göçebe olarak gelinmiştir. Uzun müddet mevcut olan "Yüce Purun" altında

kışın kalınmış, yazın Kiğili'ya yaylaya gidilmiştir. Dönüşlerinde evlerinin kapılarını bile zor bulurlarmış, her tarafı otlar örtermiş, Kululu ve Akin köyleri Akkışla'dan önce gelmiştir. Gömürgen ve Alevkışla bizden sonradır. Rivayete göre Alevkışla'yı Akkışlalı Kötü Yusuf Uşağı kurmuştur. Kışın Ak Purun altında kışladıkları için Akkışlak iken bu kelime zamanla değişerek Akkışla olmuştur. Buranın arazisi tamamen sazlık imiş, Aproğlu'nun ören yerinde bu berdiden örnekler bulunmuştur. İlk gelen kabile Aproğlu (Muslu Uşağı Himmetoğlu'dur), sonra sırasıyla Süleymanlı Uşağı, Topak Uşağı (Gelengiler), Zeyrek Oğulları, Nazlağan Uşağı, Tavatır Uşağı (Kurt asıllıdır, Amik'ten gelmiştir), Elif Uşağı (gelişleri 1197/1780'dir), Uğurlu Uşağı, geliş Halep yoluyla Amik'tir. Biri Halep'te kalmış, biri Maraş Elbistan'da kalmış, diğeri buraya gelmiştir. Uğurlu Uşağından Üzeyir, Şam'da askerlik yaparken bu sülaleden bir kıza rast gelmiş ve evlerine giderek bunlarla buluşmuş. Ese Uşağı, Solak Uşağı (Kangal'dan gelmiştir), İncaz /İncekız Uşağı (Kululu'dan gelmiştir), Şeremet ve Karanın Uşağı sonradan gelmişlerdir. Bunlar üç kardeşmiş, biri Yıldırım'da, biri Akin'de ve biri de buradadır. Altunlu uşağının gelişi de Amik'tendir. Yiğit bir kabile imiş, fedai olarak gelmişlerdir. İncaz Uşağı ile Mürsel Uşağı'na Silacı Uşağı da denir ve Amik'ten gelmişlerdir. Tercan Uşağı Tercan'dan gelmiştir. İşçinin Uşağı Bağdat'tan gelmedir. En son bunlar gelmişlerdir.”

1702 yılında Adana istikametinden gelen ve Recepli, Reyhanlı ve Kazıklı oymaklarıyla birlikte hareket eden Kuzugüdenliler, Develi Ovasını aşarak Erciyes Dağı ve çevresinde sayısız eşkıyalık olaylarına karışmışlardır. Ayrıca bugünkü Akkışla'nın çevresinde bulunan Karacaören ve civar köylere yaptıkları baskınlar Osman Kadı Sicillerinde bulunmaktadır.

Bir taraftan bir kısım eşkıyalık olaylarına karışan Kuzugüdenlilerin, öbür taraftan da huzurun tesisine yardımcı olduklarına dair belgelere de rastlanmaktadır. 19. yüzyılda Osmanlının zayıf düşmesi ile birlikte huzursuzluk artmış, hırsızlık, eşkıyalık, isyanlar, cana ve mala yönelik hareketler birbiri ardına gelmiştir. Bunlardan birini haber ve-

ren Mir'at-i Kayseriyye isimli eser, “1814 yılında kapısız levend adı verilen eşkıyanın peyda olması ve Kayseri'nin doğu cephesinde kalan mevkiilerde yolculara zarar vermesi sonucu Kuzugüdenli (Akkışla) âyanı ile Sarımsaklı âyanı maiyetindeki atlılarla Kayseri istikametindeki eşkıyaya hadlerini bildirmeye gitmiş ve huzuru tesise yardımcı olmuşlardır” demektedir.

Akkışla'ya yerleşen Kuzugüdenli Türkmenlerinin bir süre “Conalı” şeklinde de anıldıkları bilinmektedir. Bu ismin kısa bir süre kullanıldığından yola çıkarak boy beylerinin (Kethüda) adı olabileceğini düşünüyoruz. 1530 tarihinde Maraş Türkmenleri arasında Çonalı isimli bir Türkmen oymağının bulunması, ihtiyatı elden bırakmamak gerçeğini de ortaya koymaktadır.

Yakın tarihimizde Akkışla ile ilgili mahalli olaylara kısaca bakalım:

1804: Sivas ili Sarıoğlan Kazasına bağlı Kuzugüdenli nahiyesinin kurulması

1814:Kuzugüdenli âyanının kapısız levend adı verilen eşkıyanın üzerine gitmesi ve huzuru temine yardımcı olması

1843: Kayseri, Sarıoğlan kazasına tabi Akkışla köyündeki Mehmed Kethüda Mescidi Vakfı'ndan bir cihetin tevcihi

1846: - Afşar ve Kuzugüdenli aşiretlerini düzene koyma çabaları ve iskan çabaları.

-Maraşlı Osman Paşa'yı öldüren Afşar ve Kuzugüdenli aşiretinden bazı kimseleri yakalama çabaları.

1847: Kuzugüdenli aşiretinden isyan edilenlerin cezalandırılması

1849: Karaören köyü ahalisinin Kuzugüdenlileri şikâyetleri ve Kuzugüdenlilerden Deli İsmail ve arkadaşlarının yakalanması için harcanan çabalar.

- Kuzugüdenli oğlu Yusuf Ağa'nın gayrimüslim Yakof'a borcunu ödememesi

- Kuzugüdenlioğlu Karabekiroğlu ve arkadaşlarının çevreye tasallutlarını önleme çabaları.

- Kuzugüdenli aşiretinden Kara Yusuf'un saldırgan hareketlerini önleme çabaları.

1857: Kuzugüdenli Aşireti mahallatından Ey-

beli mahallesi sabık muhtarı Karacakahya ve Kuzugüdenli oğlu Mehmed Ağa'nın zahire kontoratosu esmanı olarak ahaliden akça toplamaları

1858: Asakir-i Nizamiye'de değişik hizmetlerde bulunan Kuzugüdenli Aşireti'nden Ali'nin Kayseri'de münasip bir görevde istihdam edilmesi talebi.

1859: - Sarıoğlan'a bağlı Kuzugüdenli kazası müdürü Muslihiddin Bey'in yerine vekaleten Ömer Hilmi Bey'in atanması

- Muslihiddin Bey, Kuzugüdenlioğlu Mehmed Ağa, Keçelioğlu Osman Bey, Karakoyunluoğlu Osman Ağa ve Kayıkçıoğlu adlı kimselerin çıkardıkları fesadı önleme çabaları

- Kayseri Sancağı-Sarıoğlan Kazası'nda Kuzugüdenli Aşireti'nden Müdür Ahmed Ağa'nın katili Sencer (?) Oğlu Nasuh b. Habib'in muhakemesi.

- Kayseri'nin Sarıoğlan Kazası Kuzugüdenli Aşireti'nden, Müdür Ahmed Ağa'nın katili Nasuh'a nefsi-i müdafaasından dolayı ceza verilemeyeceği

1860: - Kayseri sancağı Sarıoğlan ve Kuzugüdenli Kazası Müdürü Muslu Bey'in istifası sonucu azliyle yerine vekaleten tayin olunan Bozok Handedanından Ömer Hilmi Efendi'nin asaletinin tasdik olunduğu

-Kuzugüdenli aşiretinden Türkmen Sarı'nın karıştığı bir kısım olaylar sonucu yakalanması için uğraş verilmesi

- Sivas'a gönderilen Çerkez muhacirlerinden Kayseri'nin Kuzugüdenli kazasına gönderilen yetmiş hanenin Gedikçik kazasına iskan olunmaları

- Kayseri'nin Kuzugüdenli ve Sarıoğlan kazalarındaki Hanakay Kabilesi'nin Uzunyayla'da Pınarbaşı ve Pınar Kışlağı'nda iskan edilmesi

1861: Kayseri Sancağı'na tabi Sarıoğlan ve Kuzugüdenli kazaları Müdürü Ömer Hilmi Efendi'nin istifa etmesi sonucu yerine vekaleten tayin kılınan Mollazade Abid Ağa'nın asaleten atanması.

1862: - Eşkiyadan Kuzugüdenli Aşireti'nden Molla Hasanoğlu Hasan, Hacı Ömer, Mehmed, Hacı Mehmed ve Hamo adlı şahısların cezalandırılmaları

- Kuzugüdenli Sarıoğlan Kazası'nın sabık ve

esbak müdürleri Abid Ağa ve Mehmed Efendi'nin muhasebelerinin görülmesi

1863: Gürün tüccarından Tercanoğlu Karabet'in davarlarını çalan Kuzugüdenli aşiretinden Hasan ve arkadaşı Abdülkadir'in muhakemeleri

1864: Aziziye Sancağı'nın Sarıoğlan ve Kuzugüdenli kazaları müdürlüğüne dair Aziziye Meclisi mazbatası

1865: Kuzugüdenli kazasının Kayseri'den ayrılarak Aziziye'ye ilhakı esnasında Müdür Vekili Hüseyin ve Kır Muhafızı Tevfik Ağaların bakayadan fazla akçe almaları istilamına cevaben Sivas Meclisi'nin mazbatası

1873: Şekavet suçundan dolayı kürek cezası verilmiş olan Kayseri'nin Kuzugüdenli karyesinden Şerifoğlu Mehmet'in af isteği

1886: Sivas'ın Uzunyayla'da iskan edilen Çerkes muhacirlerinin zulmünün men'ini talep eden Kuzugüdenli köyü ahalisi arzuhalinin tahkiki

1895: Akkışla'nın Bünyan'a bağlanması

1901: Sivas Vilayeti dahilindeki Akkışla Nahiyesi Hamidiye İbtidaisi Muallimliği'ne Hüseyin Efendi'nin tayin edildiğinin ilanı

1904: Bünyan-ı Hamid kazasına tabi Kuzugüdenli Nahiyesi merkezi olan Akkışla Karyesi'nin genişliğine göre mahallere taksimi

1908: Sarıoğlan İbtidai Muallimi Hüseyin, Akkışla Muallimi Mehmed'in atamaları

1914: Bünyan kazasının Akkışla nahiyesinin sınıflarının yükseltilmesi

1915: - Akkışla nahiyesinin Kululu karyesinden Hasan oğlu Ömer ve Seyyid Ali oğlu Mehmed ve Hacı oğlu Kerim ve Aktaş karyesinden Veli oğlu Yusuf arasında vukua gelen münazaa neticesinde Ömer'in katledildiği ve katillerinden Yusuf'un yakalandığı

- Bünyan'ın Akkışla nahiyesinin Ortaköy karyesinden Ali oğlu Mehmed'i bazı asker firarilerinin katlettiği

1953: Akkışla Belediyesinin kurulması

1987: 09.06.1987 tarih ve 19507 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 3392 Sayılı Kanunla Akkışla'nın ilçe olması

Kaynakça

- AKBAŞ, S. Burhanettin; Kayseri’de Yörükler Türkmenler
HALAÇOĞLU, Yusuf; 18. yy. Osmanlı Aşiretleri İskan Siyaseti
ORHONLU, Cengiz; Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskanı
REFİK, Ahmet; Anadolu’da Türk Aşiretleri
SAKAOĞLU, Necdet; Anadolu Derebeyi Ocaklarından Köse Paşa Hanedanı
SÜMER, Faruk; Anadolu Türkmen Aşiretlerine Umumi Bir Bakış
_____; Yabanlı Pazarı
_____; Bayatlar
_____; Oğuzlar –Türkmenler
T.C. Devlet Arşivleri, Osmanlı Arşivi
TÜRKMEN, Ahmet Faik; Mufassal Hatay Tarihi
UĞUR, Ahmet; Akkışla
YİNANÇ, Refet- Elibüyük, M.; Maraş Tahrir Defteri

ŞEHİTLERİMİZE...

Çatladi artık sabır taşımız,
Acıyla buğulandı aşımız,
Bu yollarda, ağardı saçımız
Söyleyin yarına gün nasıl doğacak!
Hangi ana saçlarını yolacak.

Yolumun solunda, sağında;
Şu vadiye, ovaya hakim dağında
En ıssız bilinen vatan toprağında
Çılgınlıklarım yankılansın derim
Yüreğim huzura bilensin derim

Vatan toprağı şehidine ağlar
Bulutlar çisil çisil çağlar
Kırık gönüller, sanki virane bağlar
Yetti artık bu kadar ihanet!
İnsan katleden ellere lanet...

Bedrettin KELEŞTİMUR

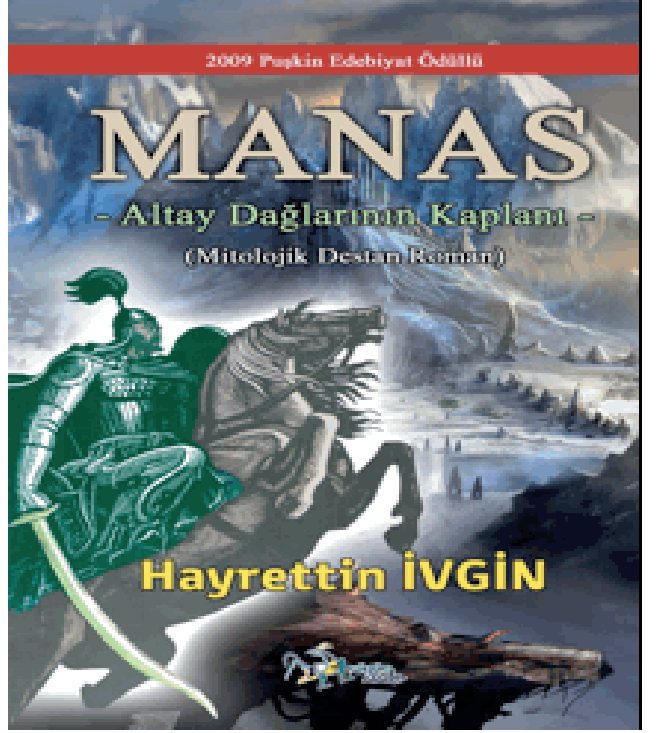
ŞEHİDİMİZ FETHİ SEKİN’E

Bir anda, bütün gönülleri “feth”ettin
Şehadetinle, yücelikleri katettin
Bedri, birlikte “SEKİN”e okuyalım;
Milleti, vatan uğrunda “BİR” ettin

Bedrettin KELEŞTİMUR

DESTANDAN ROMANA BİR GEÇİŞ: HAYRETTİN İVGİN’İN MANAS’I

Nail TAN

Destanlar, eski çağların, yüzyılların mitolojik sözlü romanları, efsaneler de hikâyeleriydi... Çoğu destanın, efsane-nin değeri birkaç Yunan Roma destanı dışında ancak 19. yüzyılda anlaşılmiş, bu yüzyıldan itibaren masallarla birlikte sözlü kültürden yazılı kültüre geçişleri sağlanmıştı. Bu sayede, birçok romancı, hikâyeci, oyun yazarı, besteci, senarist, ressam ve heykeltıraş zengin bir ilham kaynağına kavuşmuştu.

Çağdaş sanatın gelişmesinde, mitolojinin ve destanların rolü çok büyüktür. Mitolojisi zengin, destanları çok milletlerde sanatın her dalında önemli gelişmeler kaydedilmiştir, kaydedilmektedir. Bütün dünyada, çağdaş sanatların yararlına yararlına bitiremediği, en çok kullandığı destanlar *İlyada ve Odyssea*’dır. MÖ 9. ya da 8. yüzyılda yaşamış şair Homeros tarafından derlenip işlenerek edebiyata kazandırılmıştır.

Türk dünyası destanları içinde ise çağdaş sanat dallarının ilgi odağı olmuş destanların ön sırala-

rında Dede Korkut Destanları, Manas, Köroğlu ve Alpamış yer alır. Bunlar içinde *Manas* yaklaşık bir milyon mısra ile dünyanın en uzun destanıdır. Manas destanında, sekiz kuşak/nesil Kırgız kahramanının hayat hikâyesi çevresinde aslında Kırgız tarihi anlatılmaktadır. Manas, Semetey, Seytek, Kenenim, Seyitim, Asılbaça-Bekbeçe, Sombilek ve Çıgatay söz konusu sekiz kuşak Kırgız kahramanlarıdır. Bin yıl öncesine uzanan tarihçesiyle Manas, Dede Korkut Destanlarıyla paralel bir tarihî geçmişe sahiptir denilebilir.

Bilim dünyası Manas Destanının varlığından ilk defa 1849 yılında haberdar oldu. 1856 yılından itibaren derlenmeye başlandı. 1995 yılında destanın 1000. Yılı, Türk dünyasında ve UNESCO'ya üye devletlerde görkemli törenlerle kutlandı.

Destanların, çağdaş roman teknikleriyle işlenerek günümüz okuyucusuna hitap eden romanlar yazılması, bütün dünya sanat çevrelerinde yaygın bir uygulamadır. Bu tür romanların çocuklar ve gençler için yazılanları da vardır. Mitoloji, destan kökenli romanlar, hikâyeler her zaman, her ülkede büyük ilgi görmüş, geniş okuyucu kitlesine ulaşmayı başarmıştır. Millî kültürün tanınması, vatan sevgisinin canlandırılması açısından da destan kökenli romanların yararı büyüktür.

Halk bilimci, Türk dili ve edebiyatı öğretmeni, şair, yazar Hayrettin İvgin (d. 1943) yazılarında, konferanslarında daima çağdaş sanatların halk kültürü kaynağından yeterince yararlanmadığını belirtir. Gerçekten de şair ve romancılarımız, oyun yazarlarımız içinde halk kültürünü iyi değerlendirme yolunda Yaşar Kemal, Orhan Kemal, Mustafa Necati Sepetçioğlu, Sait Faik Abasıyanık, Fakir Baykurt, Talip Apaydın, Halikarnas Balıkcısı, Fikret Otyam, Murathan Mungan, Nazım Hikmet, Ahmet Kutsi Tecer, Behçet Kemal Çağlar, Basri Gocul, Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Cahit Külebi, Bedri Rahmi Eyuboğlu, Orhan Asena, Nezihe Araz, Güngör Dilmen, Musahipzade Celal ve Ahmet Rasim ilk akla gelenlerdir ve zengin halk kültürümüz karşısında ne kadar azdırlar. İşte Hayrettin İvgin'i *Manas* romanını yazmaya mecbur kılan tablo budur.

Yoksa, o araştırmacı kimliğiyle tanınmayı tercih eder daima. 2005 yılında Yurt Yayıncılık tarafından Ankara'da yayımlanan *Altay Dağlarının Kaplıları Manas* büyük ilgi gördü ve Moskova'daki Puşkin Edebiyat Ödülü Kurulunca incelenerek 2009 *Puşkin Edebiyat Ödülü*'ne layık görüldü. Yazar, bu ödülün verildiği ilk T.C. yazarıdır.

2016 yılı ağustos ayında romanın, T.C. TİKA (Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı) desteğiyle Azerbaycan Türkçesi versiyonuyla birlikte yeni bir baskısı yapıldı: *Manas/Altay Dağlarının Kaplıları* (Mitolojik Destan Roman), Ankara 2016, 355 s. Kültür Ajans Yayınları: 309. Romanı Azerbaycan Türkçesine Elhan Yurdoğlu Memmedov aktarmış. Bu baskı da (355 s.) Kırgızistan'da yayımlanmış *Manas* kitaplarından seçilmiş resimler, her iki baskıyı da donatmış, destan kahramanlarını daha iyi tanımayı sağlamış. Baskısına her bakımdan özen gösterilmiş. Nefis kapağını grafiker Erhan İvgin hazırlamış.

Yakın dostum H. İvgin, ikinci baskıyı hazırlarken romanını satır satır gözden geçirdi. Bazı paragraflarını yeniden yazdı. Yine de tatmin olmadı. Sanaatçı böyledir. Daima mükemmelin, daha güzelin peşindedir; yoksa, yaratıcılık musluğundan akan su birden kesiliverir.

Şunu peşinen kabul edelim: Mitoloji, destan kaynaklı roman yazmak, hayal gücü romanlara göre daha zordur. Bir defa, konu olarak seçtiğiniz destanın Türkiye Türkçesine aktarılmış bütün metinlerini okuyup, hem de bir kaç defa, karşılaştırma yapacaksınız. Çelişkileri ortadan kaldıracaksınız. Sonra romanın kurgusunda kullanacağınız olayları seçip bir sıraya sokacaksınız. Kırgız destan kahramanlarının adlarını, mekânlarını, dönemin etnografyasını, siyasî ekonomik yapısını hazmedip âdeta kendi kültürünüz hâline getireceksiniz. En sonunda da kendinizi bir Kırgız roman yazarının, söz gelimi Cengiz Aytmatov'un yerine koyup kaleminizi elinize alacak veya bilgisayarın klavyesindeki tuşlarla oynamaya başlayacaksınız. Ne denli zorlu ve uzun bir süreç... Nitekim yazarın kitabının son sayfalarında (s. 354-55) verdiği bilgiye göre, romanını yazarken altı ana kaynaktan yararlanmak

zorunda kalmıştır: W. Radloff: *Türklerin Kökenleri, Dilleri ve Halk Edebiyatından Derlemeler* (2000), Abdulkadir İnan: *Manas Destanı* (1985), Tuncer Gülensoy: *Manas Destanı* (2000), Naciye Yıldız: *Manas Destanı ve Kırgız Kültürü ile ilgili Tespitler ve Tabliller* (1995), Emine Gürsoy Naskali: *Manas Destanı* (1999), *Manas* (TİKA Yayını, 1995).

H. İvgin, 2014 yılında *Derin Mitoloji* adlı bir kitap yayımlayarak mitolojiye ilgisini, hâkimiyetini ortaya koymuştu. Bu eseri, benim nezdimde o güne kadar yayımladığı, büyük emek ürünü eserlerinin en önemlisiydi, yazılması en güçlü olanıydı. Tanıtım yazıma, bundan dolayı; “*Her Yazarın Bir Taç Eseri Vardır: Hayrettin İvgin Denilince?*” başlığını koymuştum. Bu yazı *Kümbet Altında* (S 56, 5-6/2014, s. 8-9) ve *BAL-TAM Türklük Bilgisi* (S 20, 3/2014, s. 381-84) dergilerinde yayımlandı. Teşhisimde yanılmamıştım. Kitap geniş ilgi gördü. Renkli minyatürlerle ikinci baskısı düşünüyor.

Romanın arka kapağındaki tanıtım yazısındaki şu paragraf, içeriğini çok iyi açıklamaktadır: “*Ortaya çıkışının 1000 yılların ötesine vardığı kabul edilen, Gök Tanrı inancı ile Şamanist izler taşıyan, birçok mitolojik unsuru bünyesinde barındıran Manas destanı, sadece Kırgızların değil, tüm Türk halklarının en büyük destanıdır. Varyantlarıyla birlikte bir milyon mısralık genişlikte bulunan bu destan; gelenek ve göreneklere ve binlerce folklorik unsuru da yansıtmaktadır.*”

Romanı, çağdaş roman tekniğinde sıkça kullanılan, her ara bölüme bir başlık verilmesi şeklinde (Orhan Pamuk, Elif Şafak ve James Joyce gibi) kurgulanmış. Bu alt başlıklardan bir bölümü şöyledir: Kırgızlar Esir Oluyor. Manas’ın Doğumu. Manas 12 Yaşında. Kırgızlar Anayurtlarına Gidiyor. Kırgızlarla Kalmukların İlk Büyük Vuruşmaları. Manas Kırgızların Başbuğu Oluyor. Manas’ın Aranık Savaşı. Manas Alevke Han’ı Korkutarak Kaçırıyor. Manas İki Yıl Çiftçilik Yapıyor. Kalmuk Hanı Aziz ve Oğlu Almambet. Manas Kanıkey’le Evleniyor. Kanıkey Manas’ı Ölümünden Kurtarıyor. Manas’ın Kırk Çorasının Közkaman’ın Adamlarını Yenmesi. Semetey Dünyaya Geliyor. Köketay Han’ın Ölümü. Kaplan Manas Yardıma Çağırıyor. Manas

Konurbay’la Mızrak Karşılaşması Yapıyor. Kırgızlar Kalmukları Takip Edip Savaşa Başlıyorlar. Almambet/Alp Şırgak Alp’le Çin’e Sefer Yapıyor. Kırgızlar Kalmuklarla Vuruşmaya Başlıyor. Manas da Vuruşmalara Katılıyor. Kırgız ve Kalmuk Orduları Arasında Şiddetli Savaşlar. Manas Yaralı Ama Ordusunun Başında. Atı Akkula Öldürülüyor. Manas’ın Son Savaşları. Manas Hasta ve Yaralı. Manas’ın Kanıkey’e Vasiyeti. Manas’ın Ölümü.

Yazımızın başında, destanları zengin milletlerin edebiyat ve diğer sanat dallarında büyük başarılar gösterdiklerini yazmıştık. Manas destanı, onlarca roman, oyun, opera ve bale, film olabilecek niteliktedir. Türk Dil Kurumunun 1997 yılından bu yana yürüttüğü, benim de proje uzmanı olarak görev aldığım Türk Dünyası Destanlarının Tespiti, Türkiye Türkçesine Aktarılması ve Yayımlanması Projesi bu amaçla, özetle sanatçılara yeni eser yaratmaları için kaynak oluşturmak için uygulamaya konulmuştur. Hâlen, 2016 itibarıyla proje çerçevesinde 60 cilt eser (dörtte üçü destan metni) yayımlanmış durumdadır. Hayrettin İvgin, *Manas* romanını yazmakla projenin amacına uygun çalışmalarından birini ortaya koymuş, günümüz sanatçılarına örnek olmuş, bir bakıma uyarıda bulunmuştur. Romanın, Türkiye’de de ödül alması en içten dileğimizdir...

Bu yazımızda Büyükkarıştıran'ın tarihine kazandırılmış olan “Drusipara'dan Büyükkarıştıran'a” adlı eseri tanıtmaya çalışacağız. Büyükkarıştıran, Kırklareli ili Lüleburgaz ilçesine bağlı bir beldedir. Belde, Traklar döneminden başlayıp cumhuriyete dek uzanan tarihi ile eski bir yerleşim merkezidir. Bulunduğu konum itibarıyla günümüzde hâlâ önemini koruyan bu beldenin tarihini ortaya koyan bu eserde birçok yeni bilgiye ulaşmamız mümkündür.

Eser, 2016 yılında Büyükkarıştıran Belediyesi kültür yayınları arasında çıkmıştır. Eserin yazarı Fariz Demir, Büyükkarıştıran beldesinde doğmuş ve halen bu belde devlet memuru olarak görevini sürdürmektedir. Yazar, yaşadığı beldeye olan vefa borcunu ödemek ve gelecek nesillere kalıcı anlamda bir şeyler bırakabilmek adına bu eserini kaleme almıştır.

Eserin “Giriş” bölümünden sonra başlayan “Büyükkarıştıran (Drusipara) Tarihi” adlı bölümde beldenin ilk adının ortaya çıkışı kaynaklar ışığında ortaya konulmaya çalışılmıştır. O döneme ait haritalar ve arkeolojik buluntular aracılığıyla da beldenin yerleşim yerinin ne kadar eski olduğu belirtilmiştir.

Eserin devamında Büyükkarıştıran'a adını vermiş olan tarihimizde İstanbul'un fethi sırasında surlara şanlı Türk bayrağını diken bir kahraman olarak Karışdıranlı Süleyman Bey'i görmekteyiz. Tarihimizin isimsiz kahramanlarından biri olarak bu eser vasıtasıyla biz onu daha yakından tanıma fırsatı buluyoruz diyebiliriz. Yazar, tarihî kaynaklardan aktardığı bilgiler ile Karışdıranlı Süleyman Bey'in şahsiyetini aydınlatmıştır. Karışdıranlı Süleyman Bey, aynı zamanda Fatih devrinde valilik görevini de üstlenerek önemli vazifelerde de yer almıştır. Bugün türbesinin Bursa'da olduğu belirtilse

de tam netlik kazanmadığı noktasında da durulmaktadır.

Karışdıranlı Süleyman Bey'in oğlu olan Behiştî (Ahmed Sinan) Çelebi'den de bahsedilmektedir. Asıl adı Ahmed Sinan olan Behiştî, 15. yüzyılda II. Bayezit döneminde yaşamış bir divan şairidir. Doğum tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte doğduğu yer olarak bazı tezkirelerde Çorlu yakınlarındaki Karıştıran olduğu kayda geçirilmiştir. Edebiyatımızda hamse yazar ilk Osmanlı şairi olarak bilinmektedir. Bu eseri dışında bir de Osmanlı tarihi yazdığı söylenmektedir.

Eserde II. Bayezit ile oğlu Yavuz Sultan Selim'in Karıştıran ovasında yaptığı savaştan da bahsedilmektedir. Bununla ilgili olarak savaşın anlatıldığı bir gravür kitap içerisinde yer almaktadır. Yazar, beldenin tarihi ile bilgileri aktarırken Osmanlı arşivlerinden elde ettiği çeşitli belgelere de eserinde yer vermiştir.

Bir zamanlar bu beldenin sınırları içinde padişahların avlanmak için geldikleri bir av sarayının bulunduğu da belgeler ile ortaya konulmuştur. Bugün bu saraydan geriye bir kalıntı kalmamasına rağmen yazar arşivlerden çıkarmış olduğu Osmanlıca belgeler ile sarayın o dönemde belde içerisinde var olduğunu belirtmiştir. Günümüze kadar gelemeyen bu saray o dönem işgaller ve istilalar ile yerle bir edilmiştir.

Bu eserin dikkat çekici yanlarından biride Evliya Çelebi ve diğer yabancı seyyahların gözünden Karıştıran (Drusipara)'ın tasvir edilerek anlatılmasıdır. Evliya Çelebi, meşhur seyahatname adlı eserinde belde hakkında Çorlu ve Burgaz arasında çamur deryası içinde seksen sekiz evli bir kasabadır demektedir. Kışın çamurdan hayvanların dahi geçemediğini bunun içinde çamurunu karıştırdıkları için Karıştıran denildiğini belirtir. Yine Alman

gezgin Hans Deinschwam, bir Papaz olan John Covel, Konstantin Yosif İreçek gibi kişilerin eserlerinden alıntılanan parçalarda Karıştıran'a dair bilgiler aktarılmıştır.

Eserde bugün hâlâ ayakta kalan beldenin tarihi yapılarından olan su terazileri, Horhor suyu, yine beldenin ilk ibadethanesi olan Rüstem Paşa Camii ve Koca Köprüye ait çeşitli tarihî fotoğraf ve belgelere yer verilmiştir. Yine Cağaloğlu Rüstem Paşa Vakfı kayıtlarına göre beldede bir zamanlar bir kervansaray ve hamamın yer aldığı, bunların büyük ihtimalle Balkan harbi sırasında yıkılmış olabileceği üzerinde durulmaktadır.

Eserde aktarılan birçok bilgi, kaynaklara dayandırılarak temellendirilmiştir. 1829 Rus İşgali, Karıştıran'da Arnavut Eşkiyası, Ermeni Artin Serkiz'in Karıştıran Civarında Katli gibi bölümlerde Osmanlıca arşiv belgeleri ile beldede yaşanan tarihi olaylar gün yüzüne çıkarılmıştır.

“Balkan Harbi ve Büyükkarıştıran” adlı bölümde ise yabancı gazetecilerin, muhabirlerin gözünden dönemin savaş manzarası aktarılmıştır. Balkanlardan başlayan göçler sonucunda Karıştıran'a ve diğer civar yerlere gelen muhacirlerin yerleşimi dönemin yerel gazete manşetlerine yansıyan haberler ile duyurulmuştur. Eserde bu haber manşetlerinden kesitler yer almaktadır.

Eserin dikkatleri çeken diğer bir bölümü ise Atatürk'ün Karıştıran'a gelişinin anlatıldığı kısımdır diyebiliriz. Yazar Refet Rodoplu'nun hatıralarından naklen aktarılan bilgilere göre Atatürk yanında Başbakan İsmet İnönü, Genel Kurmay Başkanı Fevzi Çakmak gibi kişilerle 17 Ağustos 1937 günü Karıştıran bucağını ziyaret etmiştir. Bu ziyareti o dönemde yaşayanlar canlı olarak hafızalarında yer edinmiş olarak anlatırlar. Atatürk'ün kasabaya geldiğinde istirahat ettiği binanın fotoğrafları da eser içerisinde yer almaktadır.

Eserin son bölümünde Büyükkarıştıran'ın nüfus esas defterinin yer aldığı bir çizelgeye yer veril-

miştir. Bu defterde 1952 yılına kadar olan aileler kayıt altına alınmıştır. Eserin sonunda bir de kaynakça kısmı bulunmaktadır.

Sonuç olarak tarihimize kazandırılmış olan bu kıymetli eseri elimizden geldiğince tanınması ve bilinmesi noktasında anlatmaya çalıştık. Eserin özellikle yerel tarih araştırmalarında kullanılabilir nitelikte olduğunu belirtmek isteriz. Bölge üzerine yapılacak yeni çalışmalarda araştırmacılara faydalı olmasını diler ve bu eseri bizlere kazandıran Fariz Demir'e teşekkür ederek kendisine yeni çalışmalarında başarılar dileriz.

13 Ocak 2017 Cuma Günü Hakk'a Yürüyen Kıymetli Hocam

ORHAN OKAY İÇİN TARİH

Bu âlem halk olunmuş ve geçmiş nice dühûr
Dolmuş, boşalmış kaç kez fitne eylemiş zuhûr

Âdem'den bugüne dek düzenler kurulmuş hep
Bir yanda doğru yol var bir yanda fitne fücûr

Salih kul eksik olmaz hiçbir zaman âlemden
Huda takdiridir bu zaman ettikçe mürûr

Kavimler millet olmuş dünyayı fethe çıkmış
Sahip-kıranlar olmuş her biri mert ve gayûr

Attila'lar, Cengiz'ler, Selim'ler, Süleyman'lar,
İskender'ler, Dârâ'lar hüküm sürmüş pür-gurûr

Üstatlarımız vardı her biri derya gibi
Orhan Okay hocamdı hem gayretli hem sabûr

O da her fânî gibi veda etti cihana
Makamı cennet olsun, kabrini kaplasın nûr

Cemâlî'yim düşünüp nice hesaplar yaptım
Tam tarihin söyledim nihayet “bâğ-ı huzûr”
bâğ-ı huzûr/حضور 2017

Talas, 14 Ocak 2017 Cumartesi, 18.00

Mustafa ASLAN